

Samen werken aan een sterke leescultuur

Beleidsvoornemens van Stichting Lezen
voor de cultuurplanperiode 2013-2016

Lezen

STICHTING LEZEN

www.lezen.nl

Inhoudsopgave

Vooraf

Inleiding **5**

1 Missie, visie, doelstelling en werkveld **8**

2 De doorgaande leeslijn **9**

3 Stand van zaken **10**

4 Werken aan randvoorwaarden en succesfactoren **13**

4.1 Randvoorwaarden **13**

4.2 Succesfactoren **14**

- Leesomgeving **14**

- Werkvormen **15**

- Didactische aanpak **16**

5 Projectenbeleid Stichting Lezen: meer sturing **17**

6 Kenniscentrum & onderzoek **18**

7 Nationale samenwerking **19**

8 Internationale samenwerking **20**

9 Digitalisering **22**

10 Communicatie **23**

11 Friesland **24**

Samenvatting **25**

Bijlage 1 Uitwerking van de randvoorwaarden en succesfactoren per sector **26**

Bijlage 2 Overzicht van de beleidsvoornemens van Stichting Lezen **30**

Bijlage 3 Kunst van Lezen 2008–2015 **33**

Literatuur **36**

Colofon

UITGAVE Stichting Lezen

VORMGEVING Lijn 1, Haarlem

DRUK Zalsman Zwolle bv

Vooraf

In februari 2012 heeft Stichting Lezen haar activiteitenplan voor de periode 2013–2016 ingediend bij het ministerie van ocw. Het activiteitenplan is opgesteld volgens het ocwformat en relatief beknopt van aard.

In dit beleidsplan, getiteld *Samen werken aan een sterke leescultuur*, komen meer inhoudelijke achtergronden bij de beleidsvoornemens 2013–2016 en uitgebreidere informatie over de context van lezen en leesbevordering aan de orde. Het beleidsplan kan dienen als basis voor gesprek en samenwerking in de komende jaren.

Gerlien van Dalen
Directeur Stichting Lezen

Mei 2012

‘Naar een sterke leescultuur’ – dat is het motto van Stichting Lezen, het kennis- en expertisecentrum voor leesbevordering en literatuureducatie, in opdracht van het ministerie van ocw. Het lezen van verhalen en gedichten versterkt het cultureel burgerschap en de samenleving als geheel. Zo is een goede leesvaardigheid onontbeerlijk voor een moderne kennissamenleving, een groeiende economie en een bloeiend cultureel-maatschappelijk leven. Er bestaat bijvoorbeeld een positief verband tussen aan de ene kant de geletterdheidsscores van een land en aan de andere kant de langetermijngroei van het bruto nationaal product (Coulombe, Tremblay & Marchand, 2004). Ook vinden vaardige lezers gemakkelijker een baan, krijgen ze een hoger salaris en hebben ze meer perspectief op een succesvolle loopbaan (National Endowment for the Arts, 2007).

Maar lezen doet meer: het draagt behalve aan de samenleving ook bij aan individueel bewustzijn en genot. Door verhalen en gedichten te lezen kunnen mensen zich ontspannen, genieten van esthetisch taalgebruik, kennis opdoen over de wereld, zich inleven in de personages en een fantasiewereld oproepen (Stalpers, 2012). In de visie van Stichting Lezen is deze persoonlijke positieve leesbeleving een cruciale voorwaarde voor een sterke leescultuur. Lezen voor het plezier in de vrije tijd en geletterdheid versterken elkaar namelijk over en weer. Wie veel voor zijn plezier leest, wordt een steeds vaardiger lezer, en zal als gevolg daarvan nog meer gaan lezen, waardoor hij een nog vaardiger lezer wordt (Mol, 2010). Deze positieve wisselwerking leidt, via de groeiende individuele leesvaardigheid, tot een geletterde samenleving en tot een sterke leescultuur.

Het streven naar een sterke leescultuur verdient blijvende inspanning. Als het gaat om het lezen van papieren boeken, en daarbinnen van literatuur, is er sprake van een achteruitgang. Er worden, door de recessie en een veranderend informatiegebruik, steeds minder (literaire) boeken verkocht. Daarnaast laat het aantal bibliotheekleden en het aantal uit de openbare bibliotheek geleende boeken sinds geruime tijd een gestage daling zien. Bij de jeugd valt recentelijk overigens weer een lichte stijging waar te nemen (zie Leesmonitor.nu - onderdeel ‘Basisgegevens’).

De verklaring voor deze ontwikkelingen is dat het lezen van boeken in toenemende mate moet concurreren met andere vormen van vrijetijdsbesteding. Dat valt ook op te maken uit het tijdsbestedingonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Sinds 1975 blijkt er sprake van een gestage ontleding: de vrije tijd die Nederlanders besteden aan gedrukte media nam in dertig jaar met 44 procent af. Bij papieren boeken gaat het om een daling van 37,5 procent. Dit komt grotendeels door de opkomst van ‘nieuwe media’: in eerste instantie de televisie en vervolgens ook de computer. De toenemende tijd die Nederlanders achter het scherm doorbrengen, gaat ten koste van de beschikbare leestijd (Huysmans & De Haan, 2010; cijfers stammen uit 2005).

De concurrentiestrijd tussen de media is vooral bij jonge mensen zichtbaar. Zij lezen in hun vrije tijd steeds minder vaak een boek, terwijl hun gebruik van de computer het hoogst is. Ook hebben jongeren relatief weinig plezier in het lezen van boeken, zo blijkt uit het laatste internationale PISA-onderzoek (Gille, Loijens, Noijons & Zwitser, 2010). Nederlandse 15-jarigen staan onderaan op de ranglijst leesattitude, wat betekent dat zij lezen het minst leuk vinden van de jongeren uit de 65 deelnemende oeso-landen. Desondanks zit het met de leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen nog behoorlijk goed: hun PISA-scores vertonen een stabiel niveau, en ze staan nog altijd tiende op de wereldranglijst.

Versterking van de leescultuur

Het tijt valt alleen te keren door aan te sluiten bij de wensen en mogelijkheden van de groepen waarvoor Stichting Lezen werkt: kinderen, jongeren, hun ouders, docenten, pedagogisch medewerkers en bibliothecarissen. En bovenal door optimale voorwaarden te creëren voor een levende en vitale leescultuur. Dat betekent: er zorg voor dragen dat er kundige docenten, pedagogisch medewerkers, bibliothecarissen en betrokken ouders zijn die kinderen en jongeren inspireren en die hen kunnen ondersteunen, begeleiden en adviseren in hun keuze voor boeken. Alleen zo hebben kinderen de mogelijkheid om bij zichzelf de passie voor het lezen te ontdekken, en om uit te groeien tot vaardige ‘voor het plezierlezers’. Ook betekent dit: vroeg beginnen. Kinderen die van jongs af aan worden gestimuleerd om met boeken om te gaan en die worden voorgelezen, hebben een

grotere kans om een vaardige ‘voor het plezier-lezer’ te worden.

Sectoroverstijgende aanpak

Voor een versterking van de leescultuur in Nederland is het op institutioneel niveau van belang om verbanden te leggen tussen taal-, lees- en leesbevorderingsbeleid en om een sectoroverstijgende aanpak te realiseren waarin leesplezier, leesvaardigheid en literaire competentie op peil worden gebracht en gehouden. Leesbevordering is een zaak van onderwijs, cultuur en welzijn. Betrokken beleids- en bestuursorganisaties moeten de dwarsverbanden zien en dienen zich ervan bewust te zijn dat als je in kinderen investeert, zij daar op latere leeftijd profijt van hebben. Integraal geletterdheidsbeleid voorkomt (preventief) en geneest (curatief) laaggeletterdheid en versterkt (constructief) zowel de technische als de literaire geletterdheid.

Er is de laatste jaren hard gewerkt aan een sectoroverstijgende, integrale aanpak, onder andere dankzij de ondersteuning door het ministerie van ocw van het grootschalige leesbevorderingsprogramma *Kunst van Lezen*. Het ministerie is dermate enthousiast dat er ook voor de periode 2012–2016 een aanzienlijk bedrag is vrijgemaakt om de drie programmalijnen te verankeren in het beleid van zowel bibliotheken als met bibliotheken samenwerkende instellingen zoals scholen en kinderdagverblijven. Vanaf 2012 bestaat *Kunst van Lezen* uit de drie programmalijnen *BoekStart*, *Bibliotheek op school* en *Leesbevorderingsnetwerken*. Binnen *Kunst van Lezen* werken Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (sioB) nauw samen. In bijlage 3 van dit beleidsplan wordt een toelichting gegeven op het programma.

Jong beginnen

Leesbevordering moet erop gericht zijn dat er voor alle kinderen in Nederland van jongs af aan structureel voldoende aandacht is voor lezen en het plezier in lezen. Binnen de doorgaande leeslijn, die Stichting Lezen hanteert als uitgangspunt voor het opbouwen van leesbeleving en literaire competentie, is het leggen van een solide basis cruciaal. Er moet voor alle kinderen in iedere leeftijdsfase in hun onderwijs carrière, hoe die er ook uitziet, structureel en ononderbroken aandacht zijn voor lezen. Leesbevordering en literatuureducatie moeten vanzelfsprekende onderdelen zijn van het dagprogramma van alle kinderen – meteen, als ze nog heel jong zijn en naar de opvang gaan, en vervolgens in het hele onderwijscurriculum, op de basisschool en de middelbare school.

Stichting Lezen heeft daarom leesbevorderingsprojecten voor alle leeftijdsgroepen tot en met 18 jaar. In de afgelopen periode zijn de hiaten in de doorgaande leeslijn zoveel mogelijk gedicht, niet alleen door Stichting Lezen, maar ook door andere partijen. Er is gestart met *BoekStart* voor baby's en peuters en de *Nationale Voorleeswedstrijd* is met succes gecontinueerd. Binnen het basisonderwijs is het opleiden van leescoördinatoren geïntensiveerd met het programma *Bibliotheek op school*. Binnen het vmbo – waarvoor er nog weinig landelijke projecten bestonden – is *De Weddenschap* gelanceerd, en met de *Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs* is er een speciale prijs ingesteld voor ‘young adult literatuur’, omdat jongerenliteratuur de kloof kan helpen dichten tussen jeugd- en volwassenenliteratuur en zo kan voorkomen dat jongeren het lezen opgeven. Ten slotte is de website *Leesplan.nl* gelanceerd, waarop een overzicht is te vinden van leesbevorderingsprojecten en literatuureducatiematerialen in Nederland.

Leesbevordering in een digitale tijd

Het lezen van papieren boeken mag dan terrein verliezen, digitaal lezen (en schrijven) we meer dan ooit – van e-mails en tweets tot blog- en nieuwsberichten en, met de opkomst van e-readers en tablets, nu ook steeds vaker boeken, waaronder literaire teksten. De digitalisering vormt niet zozeer een bedreiging voor de leescultuur, zoals vaak wordt gevreesd, maar biedt volop nieuwe mogelijkheden, met name voor jonge mensen, de fervente gebruikers van nieuwe digitale media. Zij zullen mogelijk sneller geneigd zijn om (literaire) boeken te lezen op een e-reader, tablet of smartphone. Bovendien gebruiken ze veelvuldig sociale media; ze kunnen via die weg dus ook directer worden gestimuleerd om verhalen en gedichten te lezen. Tot slot bieden nieuwe

**Dankzij wetenschappelijk onderzoek
en de eigen praktijkexpertise beschikt
Stichting Lezen over steeds dieper
inzicht in hoe kinderen uitgroeien
tot lezers.**

Leesbevordering vraagt om **professionals die met passie de rijkdom van het lezen kunnen overbrengen en die lezers het juiste boek op het juiste moment aanbieden.**

media nieuwe manieren om verhalen te vertellen. Het geschreven verhaal kan worden uitgebreid met video, audio, afbeeldingen, interactieve mogelijkheden enzo voorts: een combinatie van vertelvormen die jongeren wellicht sterker aanspreekt.

De digitale ontwikkelingen kunnen jongeren en andere potentiële lezers dus opnieuw motiveren en interesseren voor het literaire verhaal of gedicht: op papier, digitaal en/of verrijkt met andere media.

Succesfactoren en randvoorwaarden

Dankzij wetenschappelijk onderzoek en de eigen praktijkexpertise beschikt Stichting Lezen over steeds dieper inzicht in hoe kinderen uitgroeien tot lezers. We weten wat werkt en zetten daar de komende jaren sterk op in. Dit inzicht is vertaald in acht succesfactoren voor leesbevordering. Belangrijk zijn: een stimulerende leesomgeving, effectieve en stimulerende werkvormen en een aanpak op maat (differentiatie). Binnen de leesomgeving zijn de bepalende factoren: het boekenaanbod (1), de ondersteunende en stimulerende rol van professionele leesbevorderaars (2), de ouders en vrienden (3) en een rustige plek om te lezen (4). De meest succesvolle werkvormen binnen leesbevordering zijn: voorlezen (5), vrij lezen (6) en gesprekken over boeken (7). Bovenal is een gedifferentieerde aanpak (8) van belang: voor iedere lezer een boek dat tegemoet komt aan zijn of haar interesses en niveau.

Voor de realisatie van deze succesfactoren is de vervulling van een aantal randvoorwaarden van belang. Zo moet leesbevordering stevig zijn ingebed in de organisaties – onderwijsinstellingen, bibliotheken, kinderdagverblijven, het boekenvak – en zijn verankerd in de harten en hoofden van de mensen die haar vormgeven. Leesbevordering vraagt om professionals die met passie de rijkdom van het lezen kunnen overbrengen en die lezers het juiste boek op het juiste moment aanbieden. Daarom hebben opleiding en nascholing de komende jaren een centrale plaats in het beleid: het gaat erom

de pedagogisch medewerkers en docenten te doordringen van de noodzaak van leesbevordering en hen daar ook voor te enthousiasmeren. Zij hebben net als de ouders een belangrijke voorbeeldfunctie.

Om de uitdagingen waarvoor de leescultuur ons stelt het hoofd te bieden, vormen de randvoorwaarden en succesfactoren voor leesbevordering het belangrijkste kader voor het beleid van Stichting Lezen in de periode 2013–2016. Als er van jongs af aan aandacht is voor lezen, er gewerkt wordt vanuit een totaalpakket met aandacht voor effectieve succesfactoren en er tegemoet wordt gekomen aan essentiële randvoorwaarden, krijgt ieder kind en iedere jongere de kans om een vaardige, gemotiveerde lezer te worden.

De komende jaren wil Stichting Lezen haar landelijke coördinerende rol en haar functie als kenniscentrum voor leesbevordering en literatuureducatie dan ook bestendigen en het leesbevorderingsbeleid verdiepen en verder brengen. Stichting Lezen zet in op een strategische leesbevorderingsaanpak.

Uitgangspunt blijft het concept van de doorgaande leeslijn, maar meer dan voorheen zullen de inspanningen worden gericht op een strategische, integrale leesbevorderingsaanpak: een totaalpakket aan maatregelen en activiteiten voor de hele doelgroep van 0 tot 18 jaar, dat effectief invulling geeft aan randvoorwaarden en uitgaat van succesfactoren voor leesbevordering en literatuureducatie. Inzet op onderzoek en het verspreiden van kennis (kenniscentrum) blijft onverminderd prioriteit.

Bewustwording en gedragsverandering staan voorop. Alle aspecten die van kinderen blijvende lezers kunnen maken, moeten bekend zijn bij de ouders en bij de professionals die met kinderen werken, en moeten worden opgenomen in beleid en praktijk van het onderwijs, de bibliotheeksector en de kinderopvang. ●●●

1 Missie, visie, doelstelling en werkveld

Stichting Lezen levert een bijdrage aan het verbeteren van het leesklimaat en de leescultuur, als onderdeel van het algemene lees- en literatuurbeleid van het ministerie van ocw. Zij doet dit vanuit onderstaande missie, visie en doelstelling.

Missie

Stichting Lezen bevordert het lezen in de Nederlandse en Friese taal in de ruimste zin van het woord.

Visie

Stichting Lezen is het landelijk kenniscentrum op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie. Stichting Lezen streeft in deze hoedanigheid een adviserende en coördinerende rol na binnen het onderwijs, de bibliotheekwereld, de kinderopvang, de wetenschap, de overheid, het culturele veld en het boekenvak. Deze sectoren zijn in beleidsmatige, strategische of uitvoerende zin betrokken bij leesbevordering en literatuureducatie, en zijn de ‘brug’ en de ‘intermediair’ om kinderen en jongeren te bereiken met leesbevorderende activiteiten.

Doelstelling

Stichting Lezen stelt zich ten doel intermediairs te helpen een omgeving te creëren waarin ieder kind en iedere jongere de kans krijgt om het plezier in lezen te ontdekken en een passie te ontwikkelen voor lezen, om boeken te kiezen die aansluiten bij zijn of haar interesse en leesniveau, en om uit te groeien tot een blijvende lezer.

Werkveld

Stichting Lezen exploreert en evalueert de mogelijkheden van leesbevordering en functioneert op landelijk niveau als aanjager, regisseur, (mede)financier en eigenaar van leesbevorderingsprojecten. Zij stimuleert beleid, vernieuwende initiatieven, methodieken en instrumenten op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie en stemt bestaande activiteiten op elkaar af. Naast het benoemen en detecteren van de potentiële (landelijke) betekenis van vernieuwende

leesbevorderende initiatieven en het bijeenbrengen van organisaties om dit tot stand te brengen, is het stimuleren van onderzoek en de verspreiding van onderzoeksresultaten een specifieke functie van Stichting Lezen. Stichting Lezen is een onafhankelijke, katalyserende partner met een essentiële spin-in-het-webfunctie, en wordt als zodanig ook gezien en benaderd.

De primaire doelgroep van Stichting Lezen bestaat uit 0-18-jarigen. In de komende planperiode 2013–2016 blijven we ons met name richten op baby's, peuters, kleuters, kinderen en jongeren: hun leesgedrag is effectiever te beïnvloeden dan dat van volwassenen. Volwassenen zullen worden benaderd als intermediair (ouder, leerkracht, bibliothecaris), dus om via hen de primaire doelgroep te bereiken.

Toelichting

Stichting Lezen zet zich in om kinderen en jongeren te motiveren om verhalen en gedichten te lezen voor hun plezier. Het lezen van verhalen en gedichten verhoogt niet alleen de leesvaardigheid en de literaire competentie, maar ook het inlevingsvermogen, het esthetisch bewustzijn en het empathisch vermogen. Niet-verhalende en niet-poëtische teksten kunnen een interessante opstap zijn naar het lezen van verhalende en poëtische teksten. Het medium waarvoor de lezer kiest – digitaal of papier – is daarbij in principe van minder belang.

Voor Stichting Lezen gaan leesplezier, leesgedrag en leesvaardigheid hand in hand. Deze inhoudelijke grondslag wordt door wetenschappelijk bewijs ondersteund: wie plezier heeft in lezen, leest vaker (Stalpers, 2007), en wie vaak leest, wordt leesvaardiger. En dit werkt ook omgekeerd: wie leesvaardig is, gaat vaker lezen (Mol, 2010). Er is dus sprake van een positieve spiraal, waarin leesplezier, leesgedrag en leesvaardigheid elkaar over en weer stimuleren.

Eenzelfde positieve wisselwerking geldt voor literaire competentie: wie plezier heeft in het lezen van verhalen en gedichten, zal vaker verhalen en gedichten lezen, en wie vaak verhalen en gedichten leest, wordt daar steeds competent in. Deze groeiende literaire competentie zorgt er vervolgens weer voor dat er vaker verhalen en gedichten gelezen worden. ●●●

2 De doorgaande leeslijn

In de visie van Stichting Lezen, verwoord in de notitie *De doorgaande leeslijn 0–18 jaar* (2005), wordt met het concept ‘doorgaande leeslijn’ bedoeld op het opbouwen van de leesmotivatie en de literaire competentie van kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar. Niet het aanbod van boeken of een noodzakelijke stapeling van leesbevorderingsprojecten ten behoeve van deze leeftijdsgroep staat centraal, hoewel die vanzelfsprekend wel een belangrijke rol spelen. Het gaat hier om de lerende lezer, om het ontwikkelen van een positieve leesattitude (leesplezier) en om het opbouwen van kennis en vaardigheden op het gebied van verhalen en gedichten.

Daarbij zijn de volgende zaken van belang:

- 1 Er moet voor alle kinderen en jongeren gedurende hun onderwijs carrière, hoe die er ook uitziet, structureel en ononderbroken aandacht zijn voor verschillende aspecten van lezen.
- 2 Er worden boeken en projecten aangeboden die kinderen en jongeren een stapje verder kunnen helpen, vanuit het besef dat er bij ieder niveau van literaire competentie en leesvaardigheid een boek – fictie of non-fictie – met een bepaalde moeilijkheidsgraad past.
- 3 Het opdoen van een positieve leeservaring is altijd leidraad in leesbevordering en literatuureducatie.
- 4 Pedagogisch medewerkers en docenten hebben inzicht in de ontwikkeling van leesmotivatie en het opbouwen van literaire competentie. Het overzicht op Leesplan.nl, waarin leesbevorderingsdoelen worden gekoppeld aan pedagogische en onderwijsdoelen (in opdracht van Stichting Lezen ontwikkeld door het Expertisecentrum Nederlands en de Stichting Leerplan Ontwikkeling SLO) is daarbij een – nog te weinig bekend – hulpmiddel. ●●●

Het gaat hier om de lerende lezer, om het ontwikkelen van een positieve leesattitude (leesplezier) en om het opbouwen van kennis en vaardigheden op het gebied van verhalen en gedichten.

3 Stand van zaken

10 Hoe doen Nederlandse kinderen het op het gebied van lezen?

Het meest recente PIRLS-onderzoek (Mullis, Martin, Kennedy & Foy, 2007) maakt duidelijk dat Nederlandse 10-jarige kinderen in vergelijking met leeftijdsgenootjes in andere landen goed scoren op leesvaardigheid, maar slecht op leesattitude. Bovendien wordt er voor beide onderdelen een significante verslechtering gerapporteerd ten opzichte van 2001.

Het beeld dat naar voren komt uit nationaal onderzoek is niet veel rooskleuriger. De leesattitude van Nederlandse kinderen blijkt tijdens de basisschool te verslechteren. Hun leesprestaties liggen onder het vereiste niveau voor technisch lezen, woordenschat, begrijpend lezen en interpreteren (Heesters, Van Berkel, Van der Schoot & Hemker, 2007). De laatste jaren is er wel weer sprake van een stijging van de scores op woordenschat, spelling en begrijpend lezen. (Hemker, Kordes & Van Weerden, 2011). Verder blijkt dat meisjes leesvaardiger zijn dan jongens, en dat autochtonen (ook achterstandsl leerlingen) leesvaardiger zijn dan allochtonen (zie Leesmonitor.nu - onderdeel 'Leesvaardigheid').

Leesvaardigheid en leesattitude

Net als de basisscholieren scoren de Nederlandse middelbare scholieren internationaal gezien goed op leesvaardigheid maar slecht op leesattitude. In het laatste PISA-onderzoek (Gille, Loijens, Noijons & Zwitser, 2010) staan de Nederlandse 15-jarigen wat betreft begrijpend lezen tiende op de wereldranglijst. Vergeleken met de peiljaren 2003 en 2006 zijn hun scores stabiel, al verliezen ze terrein op de leerlingen in de Aziatische en Oceanische landen. Meisjes zijn significant betere lezers dan jongens: ze liggen ongeveer een heel schooljaar voor.

Als het gaat om leesplezier staan de Nederlandse 15-jarigen onderaan op de wereldranglijst. Meisjes hebben een positievere houding tegenover lezen dan jongens. Uit nationaal onderzoek blijkt dat de leesattitude van meisjes in zowel het basis- als het voortgezet onderwijs positiever is dan die van jongens, en dat de attitude voor beide geslachten in dezelfde mate verslechtert naarmate de kinderen ouder worden (Tellegen & Frankhuisen, 2002; Stokmans, 2009).

Uitsplitsing naar schoolniveau maakt duidelijk dat de situatie op het vmbo de meeste aandacht vraagt. Van de 15-jarige leerlingen die praktijkonderwijs of de basisberoepsgerichte stroming van het vmbo volgen, is de helft laaggeletterd. Datzelfde geldt voor de leerlingen in de eerste twee leerjaren van het vmbo. Op de havo en het vwo komt laaggeletterdheid niet tot nauwelijks voor (PISA – Gille, Loijens, Noijons & Zwitser, 2010). Hoewel een deel van de vmbo-leerlingen graag leest, is lezen voor velen van hen geen vanzelfsprekende bezigheid (Stalpers, 2012).

Overheidsbeleid op het gebied van taal en lezen

De overheid streeft, mede ingegeven door de PISA- en PIRLS-resultaten, al enkele jaren naar betere resultaten voor taal (en rekenen). Het huidige kabinet maakt zich sterk voor het terugdringen van taalachterstanden en het tegengaan van laaggeletterdheid door middel van preventie vanaf zeer jonge leeftijd. Dit beleid gaat gepaard met veel aandacht voor taal en rekenen. Het wordt de komende jaren voortgezet. In het regeerakkoord (2010) wordt gesteld:

- 'De kerntaak van basisscholen ligt bij taal en rekenen.' Het actieplan *School aan zet* (www.schoolaanzet.nl) geeft invulling aan dit beleidsvoornemen.
- 'Kinderen met een grote taalachterstand gaan met dwang en drang deelnemen aan voor- en vroegschoolse educatie.' De wet oke (wet Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie, 2010) geeft hieraan invulling.
- 'Het kabinet komt met een actieplan tegen laaggeletterdheid.' Het *Aanvalsplan Laaggeletterdheid (2012–2015)* geeft invulling aan dit beleidsvoornemen.

Met de invoering van de referentieniveaus voor taal en rekenen (2009) is een eerste stap gezet om scholen te verplichten meer aandacht te besteden aan taal en rekenen. De referentieniveaus zijn ook richtinggevend voor het literatuuronderwijs. Daarnaast stimuleert het kabinet met het grootschalige leesbevorderingsprogramma *Kunst van Lezen* dat kinderen in aanraking komen met de wereld van het boek en de literatuur. In november 2011 heeft staatssecretaris Zijlstra aangegeven *Kunst van Lezen* als culturele pendant van het laaggeletterdheidsbeleid voor vier jaar te willen voortzetten.

Uit nationaal onderzoek blijkt dat de leesattitude van meisjes in zowel het basis- als het voortgezet onderwijs positiever is dan die van jongens, en dat de attitude voor beide geslachten in dezelfde mate verslechtert naarmate de kinderen ouder worden.

Kunst van Lezen bestaat vanaf 2012 (*Actieplan 2012–2015*) uit drie onderdelen: *BoekStart*, *Bibliotheek op school* – met aandacht voor boeken bij de Cultuurhistorische Canon – en *Netwerken Leesbevordering*.

Het programma entameert leesbevorderingsactiviteiten, waarbij de doorlopende leeslijn de beleidsbasis is.

Plezier in lezen, bij voorkeur van cultureel waardevolle teksten, is een belangrijk vertrekpunt bij de programma-lijnen. In alle gevallen zijn bibliotheekorganisaties (PSO's en basisbibliotheken) uitvoerende partij bij *Kunst van Lezen*-projecten. Een belangrijk onderdeel is daarnaast het structureel borgen van activiteiten binnen lokale en bovenlokale leesbevorderingsnetwerken van relevante partijen op het terrein van leesbevordering en taal-onderwijs, met de bibliotheek als spil en aanvoerder van dit netwerk.

(Zie verder: www.kunstvanlezen.nl.)

Voor- en vroegschoolse educatie

Het voorkómen van onderwijsachterstanden (vve-beleid) blijft speerpunt in deze sector. Er zijn veel initiatieven (en middelen) ingezet om taalachterstand te voorkomen. Binnen een pilot (begonnen in 2011) wordt geëxperimenteerd met het verlagen van de leeftijd waarop kinderen naar school gaan naar tweeënhalf jaar.

Onder meer door de wet oke (wet Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie, 2010) is bij de kinderopvang de vraag naar educatieve content, en daarmee naar een meer gestructureerde aanpak van voorlezen en voorleesactiviteiten, gestegen.

Basisonderwijs

De afgelopen jaren is vooral gestreefd naar het verbeteren van de basisvaardigheden taal en rekenen. Meer opbrengstgericht werken moet bijdragen aan het verbeteren van de leerlingresultaten. Onder 'opbrengstgericht werken' verstaat de Onderwijsinspectie: 'het systematisch en doelgericht werken met als doel de leerlingenprestaties te maximaliseren'. Kwaliteitskaarten bieden

scholen een praktische handreiking voor opbrengstgericht werken. Met het invoeren van de referentieniveaus worden ook voor het lezen van fictie in het basisonderwijs toetsbare doelen gesteld.

Vmbo

In 1999 werd in Nederland het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) ingevoerd. Bijna 50% van de middelbare scholieren bezoekt dit type onderwijs. Het vmbo kent vier niveaus (de basisberoepsgerichte leerweg, de kaderberoepsgerichte leerweg, de gemengde leerweg en de theoretische leerweg) en vier programma's (techniek, zorg en welzijn, economie en landbouw). De leerlingen in het huidige vmbo vormen een gevarieerd gezelschap qua capaciteiten en interesses. Voor alle leerwegen in het vmbo geldt dat het lezen van fictie en een aantal literaire competenties (oordeel geven over een werk, inleven in personages, relatie fictie-werkelijkheid aangeven) onderdeel uitmaken van de kerndoelen en van het examenprogramma. Uiteraard zijn de eisen in de theoretische leerweg zwaarder dan op de andere niveaus.

Havo/vwo

Sinds de invoering van de Tweede Fase in het voortgezet onderwijs in 1998 lezen de leerlingen van havo en vwo beduidend minder boeken dan voorheen en is de focus van het literatuuronderwijs meer komen te liggen op leesbeleving en leesplezier dan op cultuuroverdracht. Vlak na de invoering van de Tweede Fase werd het 'leesdossier' verplicht gesteld: een dossier waarin leerlingen zelfgeschreven boekverslagen verzamelen. Het dossier bevat ook een 'leesautobiografie': een verslag van de eigen leeservaringen. Het aantal verplicht te lezen boeken werd sterk naar beneden bijgesteld. Deze leerling- en lezergerichte aanpak heeft op veel verzet gestuit. Na enkele jaren werd het leesdossier niet langer verplicht gesteld en deed literatuurgeschiedenis haar herintrede op de havo.

*Pedagogisch medewerkers,
onderwijsassistenten en
docenten basisonderwijs in
opleiding blijken vaak **te weinig
kennis te hebben van kinder-
boeken en te weinig leeservaring
te hebben om tips en adviezen
te kunnen geven aan kinderen
en ouders.***

Recentelijk zijn in het voortgezet onderwijs de referentieniveaus taal en rekenen ingevoerd. Geïnspireerd op het promotieonderzoek van Theo Witte, die zes gevalideerde niveaus heeft vastgesteld voor literaire competentie, leidt dit tot een meer gestructureerde aanpak van het literatuuronderwijs, met een duidelijker meetbaar resultaat. Ook wordt zo beter tegemoet gekomen aan niveauverschillen tussen individuele leerlingen.

Opleidingen

In 2007 heeft Stichting Lezen een inventariserend onderzoek laten uitvoeren naar de positie van leesbevordering op de opleidingen tot pedagogisch medewerker, onderwijsassistent (mbo), leerkracht basisonderwijs (pabo) en docent Nederlands (eerste- en tweedegraads) (Chorus, 2007). Hoewel de reikwijdte van dit onderzoek beperkt is, geven de resultaten wel een indicatie van de stand van zaken. Pedagogisch medewerkers, onderwijsassistenten en docenten basisonderwijs in opleiding blijken vaak te weinig kennis te hebben van kinderboeken en te weinig leeservaring te hebben om tips en adviezen te kunnen geven aan kinderen en ouders.

De invoering van competentiegericht onderwijs in het mbo en op pabo's lijkt hier mede debet aan. Kinderen jeugdliteratuur zijn niet altijd meer verankerd in de opleidingen, en veel verplichte lesstof, waaronder de leeslijst, is verdwenen. Aankomende leiders en docenten kennen niet altijd voldoende boeken en zijn soms niet in staat te oordelen over de kwaliteit van jeugdboeken. Verder laat vooral op mbo-instellingen de boekencollectie vaak (zeer) te wensen over (Chorus, 2007).

Bibliotheken

Bezuinigingen in het (gemeentelijk) bibliotheekwerk dwingen bibliotheken na te denken over hun toekomstige taken. Er is gestart met een nieuwe, meer gefocuste invulling van de werkzaamheden. De extra leesbevorderingsgelden voor het programma *Kunst van Lezen* zijn grotendeels bestemd om vorm te geven aan de bibliotheekvernieuwing. ●●●

4 Werken aan randvoorwaarden en succesfactoren

Leesbevordering is vooral zinvol als een kinderopvang- of onderwijsorganisatie zorgt voor borging en continuïteit. Werken aan een aantal randvoorwaarden kan voorkomen dat leesbevordering beperkt blijft tot een incidentele actie van een enthousiaste docent of bibliothecaris.

Uit wetenschappelijk onderzoek dat de afgelopen jaren naar lezen is verricht, komt naar voren welke condities ertoe bijdragen dat een kind een blijvende lezer kan worden. Deze condities met betrekking tot de leesomgeving, de leesactiviteiten en de didactische aanpak kunnen worden bestempeld als de succesfactoren van leesbevordering. Dit impliceert niet dat deze voor de eeuwigheid worden vastgelegd. Nieuw wetenschappelijk onderzoek kan nieuwe, aanvullende feiten aan het licht brengen, op grond waarvan accentverschuivingen in het beleid noodzakelijk zijn.

Deze randvoorwaarden en succesfactoren zijn richtinggevend voor het te voeren leesbevorderingsbeleid de komende jaren. In bijlage 1 is een uitwerking te vinden van deze succesfactoren per sector: kinderopvang, basisschool, vmbo, havo/vwo en de opleidingen tot pedagogisch medewerker, onderwijsassistent, leerkracht en docent.

4.1 Randvoorwaarden

Structureel beleid binnen de instelling

Leesbevordering heeft de meeste kans van slagen als deze deel uitmaakt van structureel beleid dat gedragen wordt door het team, de directie en het bestuur van een instelling. Kinderopvang- en onderwijsinstellingen zouden – in hun beleid en praktijk – taal, lezen en leesbevordering moeten koppelen. Zo zou bijvoorbeeld het inzetten van fictie- en non-fictieboeken binnen de vakken in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs vanzelfsprekend moeten zijn.

Sinds maart 2011 is Leesplan.nl van Stichting Lezen actief. Deze website is ontwikkeld op verzoek van onderwijsinstellingen en bibliotheken en voorziet in de behoefte aan een praktisch instrument waarmee kinderopvangorganisaties en scholen, uitgaande van de doorgaande leeslijn, voor hun eigen instelling een leesplan kunnen opstellen. De website biedt informatie en instrumentarium voor professionals die werken met kinderen van 0 tot 18 jaar. Leesplan.nl biedt scholen en kinderopvang houvast voor een structurele aanpak van leesbevordering.

Coördinatie, budget en evaluatie

Het is essentieel dat er binnen de instelling een medewerker verantwoordelijk is voor leesbevordering: de zogeheten '(voor)leescoördinator', en dat er een geoormerkte leesbevorderingsbudget is. Als de resultaten van leesbevordering kunnen worden geëvalueerd en op grond van de opbrengsten de aanpak wordt bijgesteld, is leesbevordering niet langer een vrijblijvende activiteit, maar een vanzelfsprekend, zinvol onderdeel van het dagprogramma of het curriculum. De overtuiging van alle betrokkenen dat leesbevordering behalve aan 'plezier beleven in boeken' ook bijdraagt aan taal- en leesvaardigheid ('meer lezen, beter in taal') en aan literaire competentie is essentieel voor onderwijsinstellingen.

Lokale leesbevorderingsnetwerken

Een lokaal leesbevorderingsnetwerk – waarin de openbare bibliotheek, de boekhandel, de kinderopvang en het onderwijs op verschillende niveaus (strategisch, beleidsmatig en uitvoerend) participeren – kan de structurele aanpak van leesbevordering versterken. De bibliotheek kan op beleidsmatig en uitvoerend niveau een aanjager zijn van een dergelijk netwerk.

Binnen het onderwijs, de kinderopvang, de bibliotheken en de opleidingen is er, wat betreft het werken aan randvoorwaarden, nog een wereld te winnen. De stand van zaken binnen de verschillende sectoren is te vinden in bijlage 1.

4.2 Succesfactoren

Uit verschillende actuele wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat er diverse factoren zijn die eraan bijdragen dat kinderen blijvende lezers worden. Stichting Lezen streeft ernaar om samen met haar partnerorganisaties aan professionals de praktische *tools* te bieden die zij kunnen inzetten op alle factoren die kinderen tot gemotiveerde lezers maken en waarmee zij een samenhangende leesbevorderingsaanpak (een ‘totaalpakket’) voor 0–18-jarigen kunnen realiseren. Het opbouwen van leesplezier en leesmotivatie, van literaire competenties en van het niveau van de gelezen boeken is daarbij leidend.

Met de kennis van dit moment onderscheiden we acht factoren die eraan kunnen bijdragen dat kinderen enthousiast worden én blijven voor het lezen van kinderboeken, jeugdboeken en (jongeren)literatuur. Deze zijn in te delen in drie aandachtsgebieden: de leesomgeving (waarbinnen het boekenaanbod, de ondersteunende rol van professionals, de stimulerende rol van ouders en vrienden, en een rustige leesplek van belang zijn), de gehanteerde werkvormen (voorlezen, vrij lezen en lees- of boekgesprekken) en een didactische aanpak die gestoeld is op differentiatie.

Leesomgeving

1 Boekenaanbod

Kinderen die voor hun twaalfde een boek hebben gelezen waar ze geboeid in opgaan, hebben een grotere kans om een blijvende lezer te worden (Tellegen, 2002). Om kinderen de mogelijkheid te kunnen bieden om te gaan lezen, is het belangrijk dat er een voldoende aanbod van boeken is. De boekencollectie moet bovendien aantrekkelijk en toegankelijk zijn voor de kinderen. De boeken moeten aansluiten bij hun interesse en leesniveau. De kinderen moeten kunnen kennismaken met een divers aanbod (fictie en non-fictie, verschillende genres) (Chambers, 2002).

Een juiste keuze kunnen maken uit het boekenaanbod, een oordeel kunnen vormen over een tekst of boek en inzicht in verhalen en teksten zijn aspecten van literaire competentie, die hun weerslag hebben op de mate waarin kinderen van lezen kunnen genieten. Recent promotieonderzoek maakt duidelijk dat vanaf de kleuterleeftijd kan worden begonnen met het opbouwen van literaire inzichten (Van der Pol, 2010).

2 Ondersteunende rol van de professional

(pedagogisch medewerker, bibliothecaris en docent)

Voor een succesvolle leescarrière is ondersteuning nodig van een ‘helpende volwassene’ (Chambers, 2002; Stalpers, 2007). Deze volwassene kan fungeren als coach en gids. Dit impliceert dat er in de kinderopvang, de bibliotheekwereld en de onderwijspraktijk professionals moeten zijn die goed op de hoogte zijn van het boekenaanbod, die voorkeuren en niveaus van de kinderen goed kunnen inschatten, die kinderen met enthousiasme begeleiden bij hun boekkeuze en die zelf het goede voorbeeld geven. Binnen verschillende opleidingen lijkt in de afgelopen jaren de aandacht voor kinder- en jeugdliteratuur echter eerder afgenomen dan toegenomen (Chorus, 2007).

Stichting Lezen streeft naar verdere professionalisering op het gebied van leesbevordering van beroepskrachten en beroepskrachten in opleiding. Veelal gaat het dan om het breder bekend maken en verspreiden van reeds gestarte initiatieven. Om te bepalen waarop met name ingezet moet worden, is het nodig om de eerdere inventarisatie van leesbevordering op de lerarenopleidingen (Chorus, 2007) te actualiseren en uit te breiden.

3 Stimulerende rol van ouders en vrienden

Zowel ouders, vrienden als docenten hebben een grote invloed op het leesgedrag van kinderen. De leesopvoeding van ouders maakt de kans dat een kind gaat lezen 5 keer zo groot, van vrienden 3,6 keer en van docenten 1,5 keer (Stalpers, 2007). Uit promotieonderzoek van Notten (2011) naar ouderlijke mediabegeleiding blijkt dat kinderen van ouders die een rijk gevulde boekenkast hebben veel lezen en voorlezen en een hoger opleidingsniveau bereiken.

Stichting Lezen heeft zich (met uitzondering van de doelgroep 0–6-jarigen) tot dusverre vooral gericht op professionals. Gezien met name de impact van ouders op het leesgedrag van kinderen, zullen de komende jaren ook ouders direct benaderd worden in projecten van of namens Stichting Lezen. Voorwaarde daarbij is dat ouders zich, nadat hun kinderen hebben leren lezen, betrokken blijven voelen bij het lees-/literatuuronderwijs. Hier ligt een belangrijke taak voor het onderwijs en de bibliotheken.

Ook op de vriendengroep (of breder: de groep leeftijdsgenoten) wordt meer ingezet om het resultaat van leesbevordering te versterken: kinderen moeten elkaar adviseren over boeken. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen,

met uitzondering van de allerjongsten. Over de condities waaronder de *peer group* als voorbeeld kan dienen, is nog meer informatie nodig. Op de website Why I Love this Book (www.whyllovethisbook.com), bij de Boekenzoeker (www.boekenzoeker.org) en in het boekendebat bij *De Inktap* informeren jongeren elkaar. Ook via sociale media kunnen jongeren elkaar enthousiasmeren.

4 Tijd en aandacht voor lezen: een rustige plek en een rustig moment

Kinderen hebben een plek nodig met weinig (digitale) prikkels om zich echt in een verhaal te kunnen verdiepen. Stichting Lezen bevordert vooral het zogenaamde ‘immersieve lezen’, waarbij de lezer voor langere tijd volledig opgaat in de wereld van het verhaal. Stichting Lezen propageert daarom, zowel in de kinderopvang als in de thuissituatie en op school, het zorgdragen voor een rustige, inspirerende (voor)leesplek als onderdeel van het totaalpakket voor leesbevordering. Kinderen kunnen leren aandacht te hebben voor een boek. Lezen en voorleesroutines helpen mee om (voor)lezen een vaste plaats in het dagritme te geven. Een gerichte aandacht voor lezen op de typische leesmomenten (voor het slapen, in de vakantie) maakt onderdeel uit van leesbevorderingscampagnes.

Met de *Prijs voor de beste leesomgeving*, als opvolger van de *Moods & Books Lounge*, worden vo-scholen geïnformeerd over de ideale leesomgeving. In samenwerking met het platform van mediathecarissen (BMO) zal de reikwijdte van dit initiatief worden vergroot. Ook tijdens *Het Jaar van het Voorlezen*, dat Stichting Lezen in 2013 organiseert, zal de rustige (voor)leesplek worden gepromoot.

Werkvormen

5 Voorlezen

Voorlezen geeft kinderen de mogelijkheid om toegang te krijgen tot boeken die ze zelf niet kunnen lezen of niet snel zouden kiezen, en om kennis te maken met meer complexe teksten en nieuwe belevingswerelden, en sluit op die manier aan bij de ‘zone van de naaste ontwikkeling’¹. Ook heeft voorlezen aan 0–6-jarigen een positief effect op de leesvaardigheid op latere leeftijd (Bus, Van IJzendoorn, Pellegrini & Terpstra, 1994; Mol, 2010).

Voorlezen is een onderdeel van verschillende projecten van Stichting Lezen. De *Nationale Voorleeswedstrijd*, met een bereik van meer dan 3000 basisscholen, is de

Stichting Lezen bevordert vooral het zogenaamde ‘immersieve lezen’, waarbij de lezer voor langere tijd volledig opgaat in de wereld van het verhaal.

bekendste voorleeswedstrijd. *Readzme!* (brugklas) en de *Voorleeswedstrijd Pabo’s* (onder de vlag van *Kunst van Lezen*) zijn recentelijk gestarte projecten. Deze voorleeswedstrijden worden gecontinueerd.

Stichting Lezen wil kinderopvangorganisaties de komende jaren stimuleren om beleid op het gebied van (voor)leesbevordering te ontwikkelen en zal daarvoor handvatten bieden. Onder meer de opleiding (voor)lees-coördinator en leesplan.nl geven hier invulling aan. Het stimuleren van voorlezen aan kinderen die zelf al kunnen lezen, als structureel onderdeel van het lesprogramma, zal explicieter onder de aandacht gebracht worden. In de praktijk van het voortgezet onderwijs heeft voorlezen nog geen prioriteit. De projecten bieden mogelijkheden om die prioriteit te bevorderen; bij de *Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs* maakt het stimuleren van voorlezen al deel uit van de lessuggesties. Ook voorlezen thuis zal een impuls krijgen. In 2013 bestaat de *Nationale Voorleeswedstrijd* twintig jaar, de *Nationale Voorleesdagen* tien jaar en *BoekStart* vijf jaar. Stichting Lezen heeft het initiatief genomen om in 2013 het *Jaar van het Voorlezen* te organiseren en – in nauwe samenwerking met de bibliotheken, het onderwijs, CPNB, Stichting Lezen & Schrijven, het boekenvak en culturele instellingen – met een nieuwe publieks-campagne en activiteiten een jaar lang voorlezen en het belang daarvan centraal te stellen.

6 Vrij lezen

Er zijn diverse initiatieven waarbij op school, op vaste momenten in de week, zowel docenten als leerlingen een zelfgekozen boek, krant of tijdschrift lezen. Dit ‘vrij lezen’ heeft naast een bewezen positieve invloed op de leesvaardigheid, ook een positieve invloed op de leesmotivatie (Krashen, 2004). Dit leidt weer tot vaker lezen voor het plezier – niet alleen op school, maar ook in de vrije tijd (Mol, 2010). Idealiter zouden kinderen ten minste twintig minuten aaneengesloten moeten kunnen lezen om zich op het verhaal te kunnen concentreren. Bij vrij lezen is het voorbeeldgedrag van leerkrachten en docenten maatgevend.

¹ Dit begrip is afkomstig van de psycholoog Vygotsky. Hij duidt hiermee op de capaciteit van een kind om met hulp van een volwassene/docent, aansluitend op het cognitieve niveau, een stap verder te komen in zijn/haar cognitieve ontwikkeling.

*Docenten kunnen kinderen het beste **motiveren** om te lezen als ze **aansluiten bij het (lees)niveau** en de interesses van die kinderen. Dit betekent dat ze ook **handvatten** moeten hebben om op verschillende niveaus met lezers te kunnen werken.*

7 Boekgesprekken/boekverwerking

Om een lezer te kunnen worden, is het belangrijk om positieve ervaringen met boeken op te doen. Lezen over dingen die je interessant vindt in een boek dat je wat leesvaardigheid betreft ook aankan, leidt bij kinderen doorgaans tot een positieve leeservaring, evenals het nadenken en praten over boeken. Met name als het niet gaat om ‘goed’ of ‘fout’, maar als er een open gesprek is waarin de leesbeleving centraal staat (de aanpak van Aidan Chambers), draagt dat bij aan een positieve leeservaring.

Het belang van gesprekken over boeken komt ook naar voren in de meest recente PISA- en PIRLS-onderzoeken. Zowel de 15-jarige als de 10-jarige Nederlandse leerlingen blijken slechter te scoren op leesvaardigheid naarmate de complexiteit van de taak groter wordt. En ze scoren beter op het verzamelen van informatie en het verwerken van het gelezene dan op het leggen van verbanden tussen de tekst en de eigen kennis en ervaringen (Mullis, Martin, Kennedy & Foy, 2007; Gille, Loijens, Noijons & Zwitser, 2010). Juist bij dit laatste kunnen gesprekken over boeken een belangrijke rol spelen.

Didactische aanpak

8 Differentiatie

Lezen en leesbevordering vereisen een gedifferentieerde aanpak. Vier aspecten spelen bij die differentiatie een rol:

- 1 leesmotivatie: de mate waarin een kind gemotiveerd is om te (leren) lezen levert leesvoldoening op en draagt bij aan de leesontwikkeling (www.slo.nl);
- 2 interesse en genrevoorkeur: afhankelijk van persoonlijkheid, karakter en identiteit bepalen lezers naar welke boeken hun voorkeur uitgaat (Stalpers, 2011); in leesbevorderingscampagnes, binnen het onderwijs

en in bibliotheken, moet rekening worden gehouden met deze verschillen;

- 3 leesvaardigheid: de mate van vaardigheid van een kind op het gebied van leestechiek en leesbegrip (www.slo.nl);
- 4 verschillen tussen jongens en meisjes: o.a. uit de resultaten van PISA en PIRLS blijkt dat er opvallende verschillen zijn in leesvaardigheid en leesattitude van jongens en meisjes.

Docenten kunnen kinderen het beste motiveren om te lezen als ze aansluiten bij het (lees)niveau en de interesses van die kinderen. Dit betekent dat ze ook handvatten moeten hebben om op verschillende niveaus met lezers te kunnen werken.

Voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs heeft Theo Witte, in samenwerking met Stichting Lezen, in aansluiting op de referentieniveaus een werkbaar differentiatie-instrument ontwikkeld (www.lezenvoordelijst.nl), waarmee leerlingen in aanraking kunnen worden gebracht met literaire werken op hun eigen (ontwikkelings)niveau. De voorbereidingen voor een uitbreiding van dit instrument, naar het vmbo en de onderbouw van havo en vwo, zijn onlangs begonnen. Voor het basisonderwijs en de voorschoolse periode is een soortgelijk hulpmiddel er niet. Stichting Lezen streeft naar een instrument voor alle leeftijdsgroepen. Zeker het bereiken van zwakke lezers heeft extra aandacht nodig.

Differentiatie heeft in dit beleidsplan geen betrekking op kinderen met specifieke leesbeperkingen als blindheid, slechtziendheid, dyslexie of een andere beperking waardoor de leesvaardigheid beperkt is. Stichting Lezen richt zich wat dat betreft op een efficiënte doorverwijzing naar organisaties met specifieke deskundigheid. ●●●

5 Projectenbeleid Stichting Lezen: meer sturing

In de afgelopen cultuurplanperiode (2009–2012)

heeft zich een gestage verschuiving voorgedaan in het

projectbeleid van Stichting Lezen. Naast de gangbare

toekenningsvoorwaarden als landelijke overdraag-

baarheid en betrokkenheid van meerdere partijen,

bestaat thans de voorwaarde dat een project, om voor

financiële ondersteuning in aanmerking te komen, een

hiaat moet dichten in het landelijk projectaanbod voor

0–18-jarigen.

Stichting Lezen zet in op een strategische leesbevorderingsaanpak en wil voor de cultuurplanperiode 2013–2016 onderwijs-, bibliotheek- en kinderopvanginstellingen overtuigen van het belang van een meer integrale, effectieve leesbevorderingsaanpak, gericht op bewustwording en gedragsverandering, en hen ondersteunen bij het verwezenlijken van die aanpak. Het financieren van nieuwe ‘losse’ projecten komt hierdoor op de achtergrond te staan. Stichting Lezen zal meer sturend optreden. Meer dan voorheen zal Stichting Lezen het initiatief nemen om onderwijs-, kinderopvang- en bibliotheekorganisaties uit te nodigen om een specifieke aanvraag in te dienen. Stichting Lezen wil hiermee de versnippering tegengaan die dreigt te ontstaan door het ontwikkelen van uiteenlopende projecten. Externe aanvragen moeten voldoen aan de bestaande criteria én aansluiten bij de succesfactoren die (bewezen) bijdragen aan verbetering van het leesgedrag en de leesmotivatie van kinderen. Daarnaast zullen de aanvragen betrekking moeten hebben op onderzoek naar leesbevordering of op versterking van de randvoorwaarden.

Bij de overheid groeit de vraag naar een resultaatgerichte aanpak: geïnvesteerde subsidiegelden moeten zich, voor zover mogelijk, vertalen in meetbare resultaten. Deze tendens is in verschillende sectoren (bibliotheekbranche, vve) ingezet en wordt ook voor leesbevordering steeds belangrijker. Stichting Lezen ondersteunt

deze visie. Zij maakt resultaatgericht werken op twee manieren concreet: projecten en interventies moeten zoveel mogelijk *evidence based* zijn, dat wil zeggen: gebaseerd op zowel inzichten uit wetenschappelijk onderzoek als op inzichten uit de praktijkexpertise van leesbevorderaars; daarnaast moeten de resultaten van projecten en interventies, voor zover mogelijk en relevant, in kaart worden gebracht door middel van evaluaties en registraties (zie hoofdstuk 6: ‘Kenniscentrum & onderzoek’).

Eigen projecten

Hoewel Stichting Lezen wel tijdelijk projecten onder haar hoede neemt, is zij geen uitvoeringsorganisatie. In samenspraak met andere landelijke organisaties (SIOB, CPNB, Stichting Lezen & Schrijven, Bibliotheek.nl, Stichting Provinciale Service Organisaties) zorgt Stichting Lezen ervoor dat landelijke projecten worden ondergebracht bij de organisaties die daartoe het best geëquipeerd zijn. Projecten waarvan de uitvoering bij een externe uitvoeringsorganisatie ligt, worden wel elk jaar door Stichting Lezen geëvalueerd, alvorens opnieuw tot financiering kan worden overgegaan.

Voor elke leeftijdscategorie behoudt Stichting Lezen in de komende cultuurplanperiode de regierol over ten minste één groot, aansprekend, landelijk, jaarlijks terugkerend project. Een dergelijk project geeft een gezicht aan leesbevordering, is een visitekaartje van Stichting Lezen, brengt theorie en praktijk samen en geeft toegang tot netwerken in diverse sectoren (onderwijs, kinderopvang, bibliotheekwerk, opleidingen, het culturele veld, overheden, uitgeverijen en boekhandels). Projecten die als ‘sterke merken’ kunnen worden aangemerkt, zijn, per leeftijdsgroep: 0–4 jaar – *BoekStart*; 2–6 jaar – *De Nationale Voorleesdagen*; 6–12 jaar – *De Nationale Voorleeswedstrijd*; 12–16 jaar – *De Weddenschap*; 12–16 jaar – *De Jonge Jury*; 15+ – *Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs*. ...

Stichting Lezen wil de versnippering tegengaan die dreigt te ontstaan door het ontwikkelen van uiteenlopende projecten.

6 Kenniscentrum & onderzoek

18

Samen werken aan een sterke leescultuur
BELEIDSVOORNEMENS STICHTING LEZEN 2013–2016

Stichting Lezen heeft zich de afgelopen jaren sterker geprofileerd als kenniscentrum op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie. Aan de basis van het kenniscentrum staan (wetenschappelijk) onderzoek en de praktijkexpertise van Stichting Lezen (als spin in het web van de leesbevordering).

Deze theoretische en praktische kennis versterken elkaar over en weer. Abstracte wetenschappelijke kennis wordt vertaald naar beleid met praktische voorwaarden, om het leesklimaat in Nederland te verbeteren. Andersom wordt dit beleid ook steeds vaker getoetst: in evaluaties, wetenschappelijke effectmetingen en het bijhouden van bereikcijfers van projecten en interventies.

Uitgangspunten van het kenniscentrum

Binnen het kenniscentrum wordt onderzoek geïnitieerd en gestimuleerd. Stichting Lezen zoekt hiervoor samenwerking en afstemming met universiteiten, hogescholen en andere onderzoeksinstituten. Waar mogelijk wordt ook aangesloten bij landelijke onderzoeksontwikkelingen en (financiële) middelen. De onderzoeksagenda wordt afgestemd met die van andere kenniscentra die zich begeven op het raakvlak van lezen en jeugd, bibliotheek en onderwijs. Logische samenwerkingspartners zijn het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (sioB), slo, het Expertisecentrum Nederlands en het Nederlands Jeugdinstituut. Stichting Lezen zal onderzoek dat relevant is voor leesbevordering blijven publiceren. Indien nodig wordt het leesbevorderingsbeleid aangepast op basis van voortschrijdend inzicht uit onderzoek, en als zodanig verankerd in projecten.

Nationaal, maar ook internationaal, wordt veel onderzoek verricht naar aspecten van lezen en leesbevordering. Relevante onderzoeksresultaten worden door Stichting Lezen geordend en waar mogelijk geïnterpreteerd. Eind 2011 is bijvoorbeeld Leesmonitor.nu gelanceerd, een website met onderzoeksresultaten op het gebied van leesgedrag, leesmotivatie en leesvaardig-

heid. In de komende periode wordt de Leesmonitor up-to-date gehouden en uitgebreid met relevante onderzoeksterreinen als sociologie en neuropsychologie. Daarnaast worden onderzoeksgegevens beschikbaar gemaakt voor een breder publiek. Relevante gegevens worden vertaald naar praktisch bruikbare kennis en onder de aandacht gebracht van professionals die leesbevordering in de praktijk gestalte geven. Dat gebeurt via verschillende kanalen, in de vorm van onder andere informatiebrochures, (digitale) themadossiers en congressen.

Aandachtspunten van het onderzoek

In de onderzoeken die geheel of gedeeltelijk met financiering van Stichting Lezen worden uitgevoerd, krijgt het verzamelen en naar de praktijk vertalen van wetenschappelijke kennis steeds sterker zijn weerslag. Deze activiteiten hebben binnen het kenniscentrum geleid tot meer inzicht in het wetenschappelijk onderzoek en tot een goed beeld van de nog aanwezige hiaten in de wetenschappelijke kennis. Dat stelt Stichting Lezen in de cultuurplanperiode 2013–2016 in staat om zich meer te richten op het initiëren en uitzetten van onderzoek, in plaats van op het al of niet met subsidie honoreren van binnengekomen onderzoeksaanvragen. Dat leidt tot een meer duidelijke focus, tot een stevigere inbedding van losse onderzoeksprojecten in bestaande wetenschappelijk kennis en tot versterking van het wetenschappelijk netwerk.

Het leesbevorderingsbeleid van Stichting Lezen richt zich op het lezen van verhalen en gedichten. Voorwaarden bij leesbevordering zijn een basis van lees- en taalvaardigheid (aandachtsgebied 1) en een positieve leesmotivatie (aandachtsgebied 2), waarbij leesplezier de sleutel is voor leesmotivatie. Veel aandacht zal de komende tijd uitgaan naar de opbrengsten van het (literaire) lezen (aandachtsgebied 3). Leesbevordering verwijst naar leesplezier, literatuureducatie verwijst naar literaire competentie (aandachtsgebied 4). Dit houdt in dat kinderen en jongeren hun weg kunnen vinden in het brede boekenaanbod, dat zij kennis hebben van kenmerken van literaire teksten – ook poëzie – en dat zij deze teksten kunnen beoordelen. Zij moeten gefundeerd kunnen praten over literatuur.

Relevante gegevens worden vertaald naar **praktisch bruikbare kennis** en onder de aandacht gebracht van **professionals** die **leesbevordering in de praktijk** gestalte geven.

Het literaire lezen beperkt zich niet meer uitsluitend tot papieren boeken. De komende tijd zal de digitalisering van (literaire) teksten een belangrijk aandachtsgebied zijn (aandachtsgebied 5). Daarnaast is het vertellen van verhalen niet langer voorbehouden aan literatuur. Overdracht van verhalen kan bijvoorbeeld ook via films en computergames gebeuren. Verschillende mediaplatforms kunnen naast elkaar worden ingezet om hetzelfde verhaal te vertellen ('mediaconvergentie'): behalve een boek (papier en/of digitaal) wordt bij sommige verhalen ook een film, een game en/of een musical uitgebracht. De verschillende media integreren daarbij steeds meer. In de toekomst is niet zozeer geletterdheid in klassieke zin, maar multimediale geletterdheid van belang (aandachtsgebied 6). Literaire competentie en mediawijsheid zijn hiervan belangrijk onderdelen.

Ontwikkelingen en trends in de leescultuur zullen door middel van landelijk marktonderzoek door Stichting Lezen worden gemonitord. Om dit te realiseren heeft Stichting Lezen samenwerking gezocht met Stichting Marktonderzoek Boekenvak, waarin ook de Koninklijke Boekverkopersbond, de Groep Algemene Uitgevers, het Sector Instituut Openbare Bibliotheken en de CPNB partners zijn.

Effectmetingen

Projecten en interventies moeten zoveel mogelijk een *evidence based* aanpak hebben: ze moeten aansluiten op de succesfactoren die iemand tot een lezer maken. Maar de resultaten van projecten en interventies moeten ook worden getoetst. Dat leidt tot een beter inzicht in de opbrengsten van het leesbevorderingsbeleid. Uiteraard moeten we ervoor waken om te veel te verwachten van dergelijk onderzoek: indirecte effecten en effecten op de lange termijn onttrekken zich maar al te gemakkelijk aan effectmetingen. Niettemin legt toetsing

van de resultaten van projecten en interventies een steviger fundament onder het werk van Stichting Lezen. Het helpt, bijvoorbeeld, zwakke onderdelen van projecten op te sporen en te verbeteren. Om methodisch gezien niet steeds opnieuw het wiel uit te vinden, wordt een gestandaardiseerd, gevalideerd instrumentarium ontwikkeld voor registratie en het meten van de effecten van projecten en interventies. Met *Kunst van Lezen* is hiermee het afgelopen jaar al de nodige ervaring opgedaan. Uiteraard zal dit, waar nodig, worden vertaald naar de specifieke projecten en interventies.

Behoefteonderzoek

Bij een integrale, structurele aanpak van leesbevordering is het van belang om draagvlak te hebben vanuit het veld: kinderopvang, bibliotheken en onderwijs. Om te toetsen in hoeverre dit draagvlak aanwezig is, en ook om in kaart te houden welke wensen en behoeften er in de diverse sectoren leven met betrekking tot leesbevordering, zal Stichting Lezen geregeld veldonderzoek laten doen, meestal in de vorm van interviews en enquêtes. Dit maakt het tevens mogelijk om op voorhand in te schatten of een project of interventie succesvol kan zijn: zonder draagvlak uit het veld is dit immers onmogelijk.

Netwerk

Stichting Lezen heeft in haar bijna twintigjarig bestaan al een stevig wetenschappelijk netwerk opgezet. In de komende periode zullen we dit netwerk blijven onderhouden en nog verder uitbreiden. De bijzondere leerstoel Leesgedrag speelt hierin een belangrijke rol. De leerstoel zal in deze cultuurplanperiode gehandhaafd blijven. Daarnaast wordt er een tweede bijzonder hoogleraar aangesteld. Met de komst van deze tweede hoogleraar wordt ook het wetenschappelijk netwerk van Stichting Lezen verder uitgebreid. ...

7 Nationale samenwerking

20

Samen werken aan een sterke leescultuur
BELEIDSVOORNEMENS STICHTING LEZEN 2013–2016

Leesbevordering is een zaak van het onderwijs en van culturele en welzijnsinstellingen. Voor een versterking van de leescultuur in Nederland is het van belang om verbindingen te leggen tussen taal-, lees- en leesbevorderingsbeleid en om een sectoroverstijgende integrale aanpak te realiseren, waarin leesplezier, leesvaardigheid en literaire competentie op peil worden gebracht en gehouden.

Leesbevorderingsbeleid kan het beste worden vormgegeven in structurele, inhoudelijke samenwerking met relevante instanties, zoals overheden, vakinstellingen, consultatiebureaus en onderwijsinstellingen. De actuele situatie staat een soepele uitvoering echter in de weg. De praktijk van beleid (strategisch en uitvoerend) ten aanzien van taal, lezen en leesbevordering loopt langs gescheiden wegen, terwijl dit beleid in veel opzichten samenhang heeft (doorgaande leeslijn). Zowel op gemeentelijk als op landelijk niveau werken de beleidsafdelingen voor onderwijs, welzijn, sociale zaken en cultuur onafhankelijk van elkaar. Binnen individuele projecten is een samenwerking tussen sectoren (zoals die tussen bibliotheekwerk en jeugdgezondheidszorg in *BoekStart*) wel redelijk vanzelfsprekend, maar op overkoepelend niveau moet er nog een slag gemaakt worden.

Aansluiting van het leesbevorderingsbeleid bij het taal-, lees- en letterenbeleid heeft consequenties voor de

samenwerking van Stichting Lezen met bibliotheken, het onderwijs en culturele partners.

Aanvullend aan het onderwijs zullen Stichting Lezen en slob (in nauw contact met vob/Bibliotheek.nl) ten aanzien van leesbevordering nog nauwer samenwerken. Deze samenwerking is gestart met planvorming en uitvoering van het leesbevorderingsprogramma *Kunst van Lezen*.

Strategische netwerken

Essentieel is het opzetten van structurele leesbevorderingsnetwerken in een sectoroverstijgende aanpak op verschillende niveaus (strategisch en uitvoerend, lokaal, provinciaal en landelijk) tussen bibliotheken, onderwijs (po/vo/mbo/hbo), boekenvak, gemeenten, consultatiebureaus, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen.

Het opzetten van structurele lokale en bovenlokale leesbevorderingsnetwerken is een kernpunt van *Kunst van Lezen*. Het is de schil om de projecten. Doel van deze netwerken is het bijeenbrengen van relevante partijen op het terrein van leesbevordering en taalonderwijs, met de bibliotheek als spil en aanvoerder van dit netwerk. Deelnemers aan het netwerk wisselen onderling kennis en ervaringen uit en ontwikkelen een gezamenlijke, integrale visie op de aanpak van leesbevordering in het onderwijs in brede zin. Bibliotheken nemen het voortouw bij leesbevorderingsnetwerken om organisaties als scholen, gemeenten, consultatiebureaus, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen structureel aan leesbevordering te binden. Op strategisch niveau wordt een netwerk opgebouwd en onderhouden met de managementlaag van de gemeente en relevante maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld als onderdeel van de LEA, Brede School Netwerken).

Binnen individuele projecten is een samenwerking tussen sectoren wel redelijk vanzelfsprekend, maar op overkoepelend niveau moet er nog een slag gemaakt worden.

Landelijke Leescoalitie

Om gezamenlijk te kunnen werken aan een hooggeleerde, met plezier lezende samenleving slaan de landelijke organisaties die betrokken zijn bij het leesbeleid, meer dan voorheen de handen ineen. Stichting Lezen en het SIOB hebben het huidige kabinet grote kansen te bieden om structureel de aandacht op lezen te richten en een positieve bijdrage te leveren aan het verbeteren van het lees- en taalniveau in Nederland. Dat doen ze als landelijke Leescoalitie, waarin iedere organisatie haar eigen verantwoordelijkheid en onafhankelijkheid behoudt, maar waarin beleid en activiteiten om beleid uit te voeren effectief op elkaar worden afgestemd. *Kunst van Lezen* heeft hiervoor de afgelopen jaren een goede basis gelegd. Ook Stichting Lezen & Schrijven is hierbij betrokken. Met Stichting Lezen en Schrijven is de afgelopen jaren een lichte vorm van samenwerking gerealiseerd met de campagne 'Lees 15 minuten' en binnen de Week van de Alfabetisering. De Leescoalitie zal zich inzetten om zoveel mogelijk relevante partijen te binden aan de doelstellingen van het leesbeleid, teneinde lezen als noodzakelijke en goede dagelijkse routine onder de aandacht te brengen van brede lagen van de bevolking, te beginnen met het Jaar van het Voorlezen in 2013.

De verbinding tussen aanbod en afname zal de komende jaren binnen het letterenbeleid meer nadruk krijgen. Stichting Lezen neemt in deze keten uitdrukkelijk positie en zal zich hierover nog intensiever dan tot nu toe onderhouden met het Nederlands Letterenfonds, Schrijver School Samenleving (sss), literatuureducatieve instellingen en -festivals en andere relevante instellingen in de basisinfrastructuur.

Binnen het Letterenhuis, waarin Stichting Lezen, het Nederlands Letterenfonds en sss sinds juni 2011 alle gehuisvest zijn, is het streven uitgesproken om de komende jaren te zoeken naar gezamenlijke invulling van de intermediaire functie die lettereninstellingen vervullen tussen auteur en lezer. De inhoudelijke betrokkenheid van Stichting Lezen bij de meerjarige subsidie-regeling voor literatuureducatieve instellingen van het Nederlands Letterenfonds versterkt gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van beleid dienaangaande.

Ook stevige betrokkenheid van het boekenvak bij de leesbevordering is essentieel. Hierover vindt regelmatig overleg plaats met de uitgevers en boekverkopers – de 'founding fathers' van Stichting Lezen –, de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (kvb) en de CPNB. Streven van alle partijen is deze betrokkenheid de komende jaren te vergroten en in de praktijk vorm te geven. ...

De verbinding tussen aanbod en afname zal de komende jaren binnen het letterenbeleid meer nadruk krijgen.

Stichting Lezen neemt in deze keten uitdrukkelijk positie.

8 Internationale samenwerking

Om de leescultuur effectief te versterken, kijkt Stichting Lezen in toenemende mate over de grenzen. *Good practices* en *evidence based* projecten en interventies moeten, rekening houdend met talige en culturele verschillen, zoveel mogelijk worden gedeeld. Dat betekent concreet: successen die hier worden geboekt, kunnen we naar andere landen brengen. Andersom kunnen we projecten en interventies die zich in het buitenland als succesvol bewezen hebben naar Nederland halen. Met *De Weddenschap* en *BoekStart* is dat ook al gebeurd. Daarnaast wordt in internationaal verband kennis gedeeld.

Deze vertaling over de grenzen krijgt ook gestalte binnen EU READ, het Europese netwerk van organisaties die actief zijn op het terrein van leesbevordering. Het aantal deelnemende partners groeit nog altijd. EU READ vergadert twee keer per jaar. Om de internationale samenwerking te intensiveren wordt er in EU READ verband in het Jaar van het Voorlezen 2013 een gezamenlijke internationale (voor)leesbevorderings-campagne gestart. ...

9 Digitalisering

22

Samen werken aan een sterke leescultuur
BELEIDSVoORNAME Stichting Lezen 2013–2016

De afgelopen jaren zijn we getuige geweest van de opkomst van e-readers, tablets, e-boeken en boek-apps. Het lezen van een digitaal boek zal in de toekomst waarschijnlijk even ingeburgerd zijn als het lezen van een papieren boek. Stichting Lezen legt in de cultuurplanperiode 2013–2016 daarom sterk het accent op het vergaren van kennis over het digitale lezen en het bevorderen van vernieuwende projecten die hier aandacht aan besteden. We onderscheiden met betrekking tot digitalisering drie aandachtsgebieden: het leesmedium, lezen als proces en multimediale geletterdheid.

Leesmedium

Tegenover het medium waarop gelezen wordt, heeft Stichting Lezen zich altijd neutraal opgesteld. Papier of digitaal – dat maakt in principe niet uit, zolang er maar gelezen wordt. We denken dat er in het digitale lezen zelfs een kans ligt, juist bij de minst leesbereide doelgroep: de jongeren; zij zijn immers de grootste gebruikers van digitale apparaten, zoals computers, smartphones en tablets. Daardoor zijn ze mogelijk gemakkelijker te verleiden om digitale boeken te lezen dan boeken van papier. Daarnaast kunnen ze ook via internet beter worden bereikt en gemotiveerd om te lezen, met name via de sociale media. Beide aspecten zijn aandachtspunten in het beleid van de komende jaren.

Lezen als proces

Hoe wordt er gelezen en geïnterpreteerd bij het gebruik van digitale leesmedia als de e-reader, de tablet en de computer? Stichting Lezen zet in de eerste plaats in op het bevorderen van het immersieve lezen, waarbij de lezer voor langere tijd volledig opgaat in de wereld van het verhaal. Het meer vluchtige, multitaskende lezen, dat kenmerkend is voor digitale media, kan afleiding en

concentratieverlies tot gevolg hebben, zodat onderdompeling in het verhaal moeilijk, zo niet onmogelijk, wordt. E-readers en tablets zijn de digitale leesapparaten die het immersieve lezen het beste ondersteunen. Ze imiteren in hun ontwerp nadrukkelijk het gedrukte boek, wat voordelen met zich meebrengt voor de leeshouding en, bij een E Ink-scherm van de e-reader, ook voor de ogen. Daarnaast maken ze het de lezer gemakkelijker om zich af te sluiten van andere, aandachttrekkende applicaties op het digitale apparaat. Zo heeft de wereld van het verhaal de mogelijkheid om zich volledig te openen.

Deze visie op het digitale lees- en interpretatieproces wordt op dit moment niet ondersteund door wetenschappelijk empirisch onderzoek. Het is een aanname, gebaseerd op verzamelde kennis en eigen ervaringen. Om deze visie te toetsen, stimuleert Stichting Lezen onderzoek naar de lees- en interpretatieprocessen van verhalen en gedichten op verschillende digitale dragers, ook in vergelijking tot het gedrukte boek.

Multimediale geletterdheid

Een belangrijk aspect van digitalisering is multimediaaliteit. E-boeken en boek-apps zijn vaak uitgerust met bewegende beelden, audiofragmenten, woordenboeken, hyperlinks naar internetbronnen en toepassingen voor sociale media. De vaardigheden die nodig zijn om deze verschillende media in combinatie te kunnen 'lezen', worden aangeduid als 'multimediale geletterdheid'. Stichting Lezen wil ook op dit terrein als aanjager optreden door projecten te steunen die aandacht hebben voor deze geïntegreerde vaardigheden. Daarnaast ligt een onderzoek voor de hand waarin nader geanalyseerd wordt hoe de traditionele literaire geletterdheid zich verhoudt tot deze multimediale geletterdheid, en hoe leesbevordering daarop kan inspelen. Op basis van onderzoek naar de ondersteuning die filmpjes en een voorleesversie kunnen bieden bij het leren lezen, zal Stichting Lezen een aantal richtlijnen opstellen voor leesbevorderende kinderboek-apps – een genre in opkomst, getuige de vele apps die er inmiddels verschijnen. ●●●

Het streven naar een sterke leescultuur verdient ook de komende jaren inspanning. Het lezen van verhalen en gedichten en de kennis die daaruit voortvloeit, versterkt het cultureel burgerschap en heeft een positief maatschappelijk en economisch effect. Stichting Lezen zal deze boodschap – zelfstandig en binnen de leescoalitie – actief uitdragen, het publieke debat daarover opzoeken en aanzwengelen en een netwerk van aansprekende ambassadeurs opzetten.

Stichting Lezen heeft zich de afgelopen jaren sterk geprofileerd als kennis- en expertisecentrum op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie. Stichting Lezen richt zich vooral op het adviseren en informeren van intermediairs die met kinderen en jongeren werken (beroepskrachten in het onderwijs, de kinderopvang en het bibliotheekwerk). In de komende periode zullen ook de ouders tot de groep intermediairs gerekend worden.

Naast deze tweede lijn (intermediairs) is de communicatie gericht op de zogenaamde derde lijn: overkoepelende organisaties (zoals onderwijsadviesorganisaties), kinderopvangorganisaties, Provinciale Service Organisaties en (educatieve) uitgeverijen. De communicatie met de vierde lijn – het ministerie van ocw – verloopt vooral via gesprekken, jaarverslagen en beleidsplannen. De jongeren zelf worden via projectcommunicatie en eigen media (tijdschriften, websites, sociale media) bereikt.

De kernboodschap die Stichting Lezen uitdraagt is dat lezen plezierig is, dat kinderen en jongeren de kans verdienen om dat plezier te ervaren, en dat lezen bijdraagt aan kennis en kunde (kennis van de wereld, lees- en taalvaardigheid). Stichting Lezen baseert haar advies en informatie op gegevens uit (wetenschappelijk) onderzoek, al dan niet zelf geïnitieerd, op informatie van partnerorganisaties en op eigen expertise.

Onderzoekresultaten worden via symposia, publicaties, de vakpers en de algemene pers verspreid. Leesmonitor.nu geeft een actueel overzicht van de meest relevante (inter)nationale onderzoeken naar lezen. In het tijdschrift *Lezen* en in de digitale nieuwsbrief worden zowel onderzoekspublicaties als nieuwe projecten aangekondigd en besproken.

Stichting Lezen zal in de komende vier jaar, naast de genoemde media, ook de mogelijkheden van sociale media ten volle in haar communicatie benutten. Sociale media (zoals Facebook, Hyves en Twitter) bieden nieuwe kansen. In het maatschappelijk debat over lezen kan via deze media adequater, sneller en gericht gereageerd worden en kan de discussie (gericht) aangezwengeld worden. Door de wederkerigheid van sociale media is het mogelijk om informatie te delen en, bijvoorbeeld, direct te toetsen of (project)plannen draagvlak hebben. Bovendien zijn middels sociale media bepaalde doelgroepen gemakkelijker bereikbaar (zoals jongeren en jonge ouders).

Sociale media inzetten is echter geen doel op zich. Alleen door te zorgen voor de juiste kwaliteit en kwantiteit van berichten kan Stichting Lezen van deze media profiteren. Samen met de (uitvoerende) partnerorganisaties zal Stichting Lezen zorgdragen voor een succesvolle aanpak. ...

De kernboodschap die Stichting Lezen uitdraagt is dat lezen plezierig is, dat kinderen en jongeren de kans verdienen om dat plezier te ervaren, en dat lezen bijdraagt aan kennis en kunde.

11 Friesland

24

Samen werken aan een sterke leescultuur
BELEIDSVoORNAME Stichting Lezen 2013–2016

De aandachtspunten van Stichting Lezen voor

Friesland lopen grotendeels parallel aan de landelijke ontwikkelingen. Vanzelfsprekend wordt waar mogelijk aansluiting gezocht bij het landelijke leesbevorderingsbeleid en bij landelijke activiteiten.²

Provinciaal beleid

Naast het Nederlands is Fries de tweede landstaal. Dit houdt in dat de gelijke rechten van de Nederlandse en de Friese taal binnen de provincie Friesland zijn gewaarborgd. De Friese taal en cultuur worden onder andere door de provincie gestimuleerd. De provincie wil het gebruik en de vitaliteit van het Fries nog meer dan voorheen stimuleren en ziet dit als een van haar kerntaken. Dit uitgangspunt zal de komende periode leiden tot een aantal initiatieven: Wet gebruik Friese Taal, Rie foar de Fryske Taal en Kultuer (2013); Stipepunt Frysk 2.0 (2013); intensivering campagne Praat mar Frysk; oprichting Taal en Cultuurfonds (2013-2016); oprichting van een Fries Mediafonds; ontwikkeling van een doorgaande leerlijn Fries. In 2013 komt er één integrale 'Beleidsagenda Taal & Cultuur' waarin de cultuurnota, taalnota, streektaalnota, *Nota Frysk Skreaune Media* en *Letterennotitie* opgaan.

Positie van de Friese taal

De Friese taal wordt actief gebruikt door een groot aantal schrijvers, dichters en muzikanten. Er is een levendig Friestalig cultureel aanbod. Mede door deze uitingen heeft de Friese taal een goed imago opgebouwd. Het Fries leeft als spreektaal. Er zijn ongeveer 400.000 mensen die

Fries spreken. Als geschreven taal is het Fries niet erg zichtbaar. Dertig procent van de Friezen geeft aan het schrijven in het Fries vrij aardig tot zeer goed te beheersen (*Fryske Taalatlas*, 2011). Binnen het onderwijs zijn er echter weinig uren beschikbaar om de taal goed te leren schrijven. Daardoor lijkt de schriftelijke taal vooral onder de oudere generatie te leven. Er is een rijk aanbod aan Friese literatuur, maar er wordt steeds minder in het Fries gelezen (naast de algemene ontleding). Onderzoek zal moeten uitwijzen wat hiervan de oorzaak is. Dit onderzoek zal door de Fryske Akademy worden uitgevoerd.

Ontwikkelingen: de kracht van Friesland

Digitalisering: Nationale ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld beschreven in hoofdstuk 9 ('Digitalisering'), gelden ook voor Friesland. Bij het Friese literaire systeem zijn echter minder spelers betrokken, en het contact tussen uitgever (aanbod) en lezer (afname) is nauwer dan in de landelijke situatie. Zo kan de Friese situatie als voorbeeld dienen voor landelijke ontwikkelingen.

Integreren van taal-, lees- en leesbevorderingsbeleid:

Op landelijk niveau vindt er steeds meer een integratie van beleid plaats rond taal, lezen en leesbevordering. In Friesland heeft de integratie van leesbeleid in het taalbeleid vanwege het taaleigen karakter van het Friese cultuurbeleid al plaatsgevonden. Binnen de landelijke situatie kunnen we gebruikmaken van de in Friesland opgedane ervaring.

Aandachtspunten Friesland 2013–2016

1 Stimuleren van het lezen van Friese literatuur

Behalve op het bevorderen van het lezen in het alge-

De komende periode zal extra worden ingezet op bewustwording van het grote publiek en op verankering van leesbevorderingsprogramma's via de kinderopvang, het onderwijs en de bibliotheek.

² Dit hoofdstuk is opgesteld in samenspraak met het Platform Leesbevordering Friesland. In deze adviesraad nemen alle Friese organisaties deel die een rol vervullen bij het stimuleren van het lezen. Het doel van dit platform is om de krachten te bundelen om het lezen in het Fries en het Nederlands in het Friese taalgebied te ondersteunen en te stimuleren.

meen zal worden ingezet op het bevorderen van het lezen van Friestalige literatuur. Hiervoor zijn verschillende initiatieven – zoals *Moanne fan it Fryske Boek* en *Boeken fan Fryslân* – in gang gezet. Het project *Nije Fryske Foarlêzers* is in de vorige periode uiterst succesvol gebleken. De komende periode zal extra worden ingezet op bewustwording van het grote publiek en op verankering van leesbevorderingsprogramma's via de kinderopvang, het onderwijs en de bibliotheek. Ouders zullen via bestaande netwerken en organisaties worden geïnformeerd over het belang van (voor)lezen in het Nederlands en in het Fries.

2 Versterken van de Friese taal

Door de decentrale situatie is het lastig om provinciaal beleid op lokaal niveau uitvoering te doen krijgen (autonomie van de gemeenten). Hiervoor is het nodig dat provinciaal (taal)beleid wordt vertaald naar relevante producten.

Meertaligheid is geen beleidsaandachtspunt van Stichting Lezen, maar verdient binnen de Friese situatie meer aandacht als het gaat over het tegengaan van taalachterstand en de rol van de professionals (bijvoorbeeld logopedisten) daarbij. Binnen specifiek Friese projecten kan Stichting Lezen de taalbevordering Fries wel ondersteunen.

3 Ontwikkelen van een aanbod voor 12+

Met *Tomke* is in tien jaar tijd een krachtig vve-project neergezet. Ook is er voldoende (Friestalig) boekenaanbod voor leerlingen in de basisschoolleeftijd. Een hiaat in de (Friese) doorgaande leeslijn is het aanbod voor middelbare scholieren. De komende periode zal extra aandacht besteed worden aan het aanbod voor deze leeftijdsgroep. ●●●

In de cultuurplanperiode 2013–2016 richt Stichting Lezen zich meer dan voorheen op een structurele, integrale aanpak van leesbevordering, die gelijklopend is voor de hele doelgroep van 0 tot 18 jaar. De boodschap is dat alle aspecten die van kinderen blijvende lezers kunnen maken, bekend moeten zijn bij de ouders en bij professionals die met kinderen werken, en moeten worden opgenomen in beleid en praktijk van het onderwijs, de bibliotheeksector en de kinderopvang. Afhankelijk van de leeftijd van een kind/jongere worden er logischerwijze verschillende accenten gelegd; de rol van de ouders is evident bij heel jonge kinderen, maar raakt meer op de achtergrond bij jongeren in het voortgezet onderwijs. Er wordt extra ingezet op randvoorwaarden en succesfactoren voor leesbevordering met speciale aandacht voor:

- het creëren van bewustzijn over het belang van (het plezier in) lezen;
- inspireren en deskundigheidsbevordering;
- de inzet op strategisch en beleidsniveau;
- de inzet op het bereiken van de ouders;
- een gerichte aanpak voor sterke én zwakke lezers (differentiatie);
- voorlezen (activiteit: *Jaar van het Voorlezen 2013*);
- effectmeting en evaluatie.

Naast het nastreven van een integrale aanpak acht Stichting Lezen het ter realisering van haar doelstelling essentieel om extra te investeren op de volgende terreinen:

- kenniscentrum & onderzoek;
- digitalisering en lezen;
- samenwerking in de Leescoalitie;
- de brede maatschappelijke discussie over het belang van lezen.

Zie ook bijlage 2 voor een schematisch overzicht van de beleidsvoornemens van Stichting Lezen op alle niveaus. ●●●

Bijlage 1 Uitwerking van de randvoorwaarden en succesfactoren per sector

Bijlage 2 Overzicht van de beleidsvoornemens van Stichting Lezen

Bijlage 3 *Kunst van Lezen 2008–2015*

Uitwerking van de randvoorwaarden en succesfactoren per sector

26 Randvoorwaarden

Kinderopvang en basisonderwijs

Uit het vierjaarlijkse monitoronderzoek naar voorlezen in de kinderopvang (TNS NIPO, 2008) blijkt dat er wel regelmatig wordt voorgelezen, maar dat er in de kinderopvang geen beleid is op het gebied van (voor)leesbevordering. Ook in het primair onderwijs is dat vaak het geval (Oberon, 2009).

Voortgezet Onderwijs

De informatie over het vo betreft met name het vmbo. Het schoolbeleid op het gebied van leesbevordering is geen gemeengoed in het vmbo. In veel gevallen wordt door de schoolleiding geen prioriteit gegeven aan lezen, terwijl docenten daar wel behoefte aan hebben. Zo is er de wens om meer tijd te hebben voor lezen en een ruimer budget voor boeken en activiteiten die daarmee samenhangen. Aandacht voor leesbevordering blijkt ook hier vaak afhankelijk van welwillende, gemotiveerde docenten (DUO Market Research & CED-groep, 2011). Een onderzoek naar de stand van zaken in het havo/vwo (af te ronden in 2012) zal meer licht werpen op de situatie binnen dit type onderwijs.

Mbo/hbo/wo

In 2007 heeft Stichting Lezen een inventariserend onderzoek laten uitvoeren naar de positie van leesbevordering op de opleidingen tot pedagogisch medewerker, onderwijsassistent (mbo), leerkracht basisonderwijs (pabo) en docent Nederlands (eerste- en tweedegraads) (Chorus, 2007). Hoewel de reikwijdte van dit onderzoek beperkt is, geven de resultaten wel een indicatie van de stand van zaken. Pedagogisch medewerkers, onderwijsassistenten en docenten basisonderwijs in opleiding blijken te weinig kennis te hebben van kinderboeken en te weinig leeservaring te hebben om tips en adviezen te kunnen geven aan kinderen en ouders. De invoering van competentiegericht onderwijs in het mbo en op de pabo's lijkt hier mede debet aan. Kinder- en jeugdliteratuur zijn niet langer verankerd in de opleidingen, en veel verplichte lesstof, waaronder de leeslijst, is verdwenen. Aankomende leiders en docenten kennen weinig boeken en zijn niet in staat om te oordelen over de kwaliteit van jeugdboeken. Vooral op mbo-instellingen laat de boekencollectie vaak (zeer) te wensen over.

Bibliotheek

Lokale leesbevorderingnetwerken zijn er wel, maar nog te weinig. De samenwerking tussen openbare bibliotheek en basisschool is, in vergelijking tot de samenwerking tussen bibliotheek en kinderopvang en tussen bibliotheek en voortgezet onderwijs, goed te noemen. Er is een verschuiving gaande in bibliotheekland van aanbodgericht naar vraaggestuurd werken.

Succesfactoren

1 Boekenaanbod

Voor- en vroegschoolse periode

Met de ontwikkeling en verspreiding van *BoekStart* is bij ouders, bibliotheken en boekhandels het besef gegroeid dat babyboeken (zoals knisper-, voel- en kartonboekjes) de onmisbare start zijn voor (voor)leesplezier. *BoekStart* wordt de komende jaren verder geïmplementeerd, onder meer in de kinderopvang.

De mogelijkheid om te kiezen uit een aantrekkelijk en gevarieerd boekenaanbod (voorlees- en zelfleesboeken) draagt bij aan de interesse voor boeken. Uit angst dat boeken kapot gaan, worden in de kinderopvang de mooie boeken nog vaak hoog geplaatst, zodat kinderen er niet zelf bij kunnen. Jonge kinderen ontwikkelen voorkeuren voor bepaalde verhalen of illustratiestijlen en zij hebben (ook) boeken binnen handbereik nodig. Via de cursus voorleescoördinator, maar ook via andere kanalen, krijgt het belang van een goede collectie en een rijke boekenhoek voor kinderen meer aandacht.

Basisonderwijs

Voor het basisonderwijs zijn er de afgelopen jaren duidelijke richtlijnen vastgesteld voor de boekencollectie en voor de kosten hiervan per leerling. Onder meer via 'Open Boek'-cursussen voor leescoördinatoren worden de criteria voor een goede schoolmediatheek binnen het onderwijs kenbaar gemaakt. Nog te vaak beschikken scholen over een verouderde collectie. Net als de kinderopvang zal ook het basisonderwijs via verschillende ingangen geïnformeerd moeten worden over de meerwaarde van een aantrekkelijke, actuele boekencollectie, en gestimuleerd moeten worden om deze op te bouwen als onderdeel van een effectieve leesbevorderingsaanpak.

Vmbo

Het vmbo wordt bevolkt door een zeer heterogene doelgroep. Het spectrum loopt van enthousiaste lezer tot laaggeletterde (50% van de leerlingen in het praktijkonderwijs en de basisberoepsgerichte stroming is ongeletterd). Om de vmbo-leerlingen goed te kunnen bedienen, zal het boekenaanbod wat niveau en onderwerpen betreft dus zeer divers moeten zijn. Realistische verhalen hebben veelal de voorkeur. In de leesbevorderingscampagne *De Weddenschap* krijgen de leerlingen een aantal toegankelijke titels aangereikt en worden ze uitgedaagd om drie boeken naar eigen keuze te lezen. *De Weddenschap* kan versterkt worden door de schoolmediathecaris, de openbare bibliotheek en de docent een vanzelfsprekende rol te geven gedurende de looptijd van de campagne.

Havo/vwo

Bij deze doelgroep ligt het accent op literaire vorming, uitmondend in kennismaking met de canon van literaire werken. De leerlingen maken in deze periode de overstap van jeugd- naar volwassenenliteratuur. De afgelopen cultuurplanperiode is er veel aandacht gegenereerd voor ‘young adult literatuur’ (YAL), onder meer via de oprichting van de *Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs*. Ook *De Inktaap* helpt jongeren bij het kiezen en selecteren van boeken, evenals *De Jonge Jury*, *de Boekenzoeker* en tijdschriften over boeken en literatuur voor jongeren.

Leerlingen op de havo en het vwo moeten in aanraking gebracht worden met literaire werken op hun eigen (ontwikkelings)niveau. Daarbij dient het zes niveaus tellende literaire competentiemodel van Witte (2008) als hulpmiddel. Het behoud van leesplezier is hier een essentieel uitgangspunt.

Veel scholen hebben een mediatheek. Onderzoek naar de stand van zaken (in 2012) zal een beter beeld geven van de aard van de mediatheek en van leesbevordering in het algemeen in het havo en vwo. De *Prijs voor de beste leesomgeving* stimuleert mediathecarissen tot het verbeteren van de schoolmediatheek.

Bibliotheken en boekhandels zouden, samen met de schoolmediatheek, docenten en leerlingen goed moeten informeren over het actuele boekenaanbod. De bestaande initiatieven lijken succesvol. Stichting Lezen wil de huidige aanpak evalueren en versterken.

2 Ondersteunende rol van de professional: pedagogisch medewerker, bibliothecaris en docent

Voor- en vroegschoolse periode

Pedagogisch medewerkers in kinderopvangorganisaties scoren vaak onder de maat op het gebied van praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties tussen kinderen. Er moet binnen het curriculum van de mbo-opleiding pedagogisch medewerker en onderwijsassistent meer aandacht zijn voor deze vaardigheden. Ook zullen interactief voorlezen en kennis van kinderboeken een vanzelfsprekend onderdeel moeten zijn van het lesprogramma.

Een goede stap is gezet met de ontwikkeling van de docentengids *Competent in leesbevordering* (2010) in samenwerking met het CINOP. De gids wordt via regionale workshops geïntroduceerd binnen mbo-opleidingen. Met behulp van incompany workshops wordt de docentengids geïntroduceerd op de opleidingen. Deze opzet wordt de komende jaren voortgezet. De implementatie van de nieuwe cursus tot voorleescoördinator (ontwikkeld in samenwerking met het ABC) zorgt voor kennis en kunde op de werkvloer.

Basisonderwijs

Door uitbreiding van de cursus leescoördinator (‘Open Boek’), door Bibliotheek op school (*Kunst van Lezen*) en door leesbevorderingsprojecten als *De Nationale Voorleeswedstrijd* en het *Leesprogramma*, worden de zittende leerkrachten bereikt. Andere initiatieven zullen worden ontwikkeld om verder tegemoet te komen aan hun behoefte aan praktische richtlijnen voor leesbevordering (Oberon, 2009).

Met de aanstelling van een projectleider pabo’s bij Stichting Lezen krijgt het versterken van ‘voorlezen en jeugdliteratuur’ als regulier onderdeel van het curriculum op pabo’s ruim aandacht. Middels de *Voorleeswedstrijd Pabo’s* wordt de helft van de pabo’s bereikt (editie 2011–2012). De instelling van de pabo adviescommissie, het aansluiten bij de kennisbasis taal en het ontwikkelen van een ‘Open Boek’- cursus voor pabostudenten zijn waardevolle initiatieven die worden gecontinueerd.

Vmbo

Leerlingen in het vmbo zijn gebaat bij een gestructureerde, intensieve aanpak van het leesonderwijs, met aandacht voor technisch en begrijpend lezen en leesplezier. Leesbeleid (als onderdeel van het taalbeleid) moet zich uitstrekken tot de zaakvakken. Kennis en

enthousiasme van docenten zijn, naast leesbeleid, cruciaal. Vmbo-docenten zouden specifieke (na)scholing moeten kunnen krijgen over lezen en leesbevordering in het vmbo. De komende periode wordt een beklijvende aanpak nagestreefd, waarin scholing van docenten, naast publicaties en leerlinggerichte campagnes, centraal staat.

Havo/vwo

Het docentencorps vergrijsst en jonge docenten zijn van een generatie die minder leest of lezen minder belangrijk lijkt te vinden. In de afgelopen jaren zijn er veel aanbodgerichte projecten geweest voor de docent, zoals de *Lessuggesties bij de Boekenweek* en *Nederland Leest*.

In de toekomst komen er meer initiatieven gericht op de opleidingen. Er is nu nog niet genoeg zicht op de invulling van het literatuuronderwijs binnen de huidige docentenopleiding om uitspraken te kunnen doen over de kwaliteit. Een verkenning is gaande. Stichting Lezen is voornemens nascholing een impuls te geven, en zal na oriëntatie op de initiële opleiding een plan van aanpak voor docentenopleidingen maken – uiteraard in samenspraak met de opleidingen.

Voor bibliotheekmedewerkers is er in het kader van *Kunst van Lezen* een scholingstraject gestart. Ook deze mbo- en hbo-scholing wordt in de komende jaren verder ontwikkeld en geïmplementeerd.

3 Stimulerende rol van ouders en vrienden

De beleidsvoornemens per sector worden de komende jaren opgesteld.

4 Tijd en aandacht voor lezen: een rustige plek en een rustig moment

De beleidsvoornemens per sector worden de komende jaren verder uitgewerkt.

5 Voorlezen

Voor- en vroegschoolse educatie

Bij de doelgroep 0–6 jaar ligt de nadruk op voorlezen, omdat dat kinderen tot blijvende én vaardige lezers maakt (Bus, Van IJzendoorn, Pellegrini & Terpstra, 1994; Mol, 2010). In een recent onderzoek geeft 80% van de ouders aan hun kinderen ten minste een paar keer per week voor te lezen; 60% doet dit zelfs dagelijks (Duursma, 2011). Dat betekent echter ook dat nog altijd 20% van de ouders nooit voorleest en 40% dit niet dagelijks doet. Uit het vierjaarlijkse monitoronderzoek, uitgevoerd door TNS NIPO (Voorlezen in de kinderopvang,

2008) naar voorlezen in de kinderopvang blijkt dat er wel regelmatig wordt voorgelezen, maar dat er geen beleid is op het gebied van (voor)leesbevordering. Stichting Lezen wil organisaties de komende jaren stimuleren om dergelijk beleid wel te gaan ontwikkelen en zal daarvoor handvatten bieden.

Basisonderwijs

Voorlezen maakt onderdeel uit van verschillende projecten van Stichting Lezen. *De Nationale Voorleeswedstrijd*, met een bereik van meer dan 3000 basisscholen, is de bekendste voorleeswedstrijd. *Read2Me!* (brugklas) en de *Voorleeswedstrijd Pabo's* (onder de vlag van *Kunst van Lezen*) zijn recentelijk gestarte projecten. Naast het zelf voorlezen, zal het gericht stimuleren van voorlezen aan kinderen die zelf al kunnen lezen explicieter onder de aandacht gebracht worden. Zeker voor de doelgroep tot 12 jaar zou voorlezen structureel onderdeel moeten uitmaken van het weekprogramma/curriculum. Voorlezen thuis zou zowel direct als via de kinderopvang en het onderwijs een impuls kunnen krijgen. Met de actie '15 minuten voorlezen per dag' is hiertoe een eerste aanzet gegeven. Het *Jaar van het Voorlezen* 2013 biedt goede opties voor een nieuwe publiekscampagne. De voorleeswedstrijden worden gecontinueerd.

Voortgezet onderwijs

In het vo heeft voorlezen geen prioriteit. Er zijn wel mogelijkheden: in de handleidingen bij projecten kunnen suggesties worden gedaan voor het introduceren van voorlezen in het vo. Bij de *Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs* maken dergelijke suggesties al deel uit van de lessuggesties.

6 Vrij lezen

Voor- en vroegschoolse educatie

Voor de doelgroep 0–6 jaar bestaat vrij lezen uit het zelf boekjes kiezen, inkijken en zelf 'voorlezen' in de boekenhoek in de kinderopvang, thuis of in de bibliotheek. Luisterboeken en digitale prentenboeken maken deel uit van het aanbod voor vrij lezen. In de kinderopvang zou nog een slag gemaakt moeten worden door het belang van vrij lezen meer bekendheid te geven (zie ook succesfactor 1: 'Boekenaanbod').

Basisonderwijs

In het basisonderwijs wordt er al langer gepleit voor het invoeren van vrij lezen (in relatie tot verhoging van de kwaliteit van leerkrachten). De boodschap is met name gericht op scholen met relatief veel leerlingen met een taalachterstand. Het besef dat vrij lezen, waarbij kinde-

ren vrij kiezen uit een gevarieerde collectie leesmateriaal, zeer doeltreffend is (ook voor zwakke lezers), verdient meer bekendheid. Stichting Lezen zal hier de komende jaren een rol in spelen.

De buitenschoolse opvang (bso) is bij uitstek een plek waar kinderen vrij zouden moeten kunnen lezen. Er zijn lokale initiatieven binnen de bso waarbij de openbare bibliotheek betrokken is. Stichting Lezen zal een inventarisatie maken van mogelijkheden en bestaande kansrijke projecten, zodat deze uiteindelijk op grotere schaal kunnen worden ingezet.

Voortgezet onderwijs

Voor het voortgezet onderwijs is onder andere het project *Vrij Lezen* (CPS) ontwikkeld. De keuze van een school om vrij lezen structureel in te voeren, lijkt vooral af te hangen van de overtuiging dat deze aanpak de leerlingresultaten doet verbeteren, en van de mate waarin praktische bezwaren van de school kunnen worden weerlegd.

In 2011 is gestart met *De Weddenschap*, waarin vmbo-leerlingen gemotiveerd worden om boeken naar eigen keuze te lezen. De (laagdrempelige) boekkeuze van drie bekende Nederlanders dient als voorbeeld. Op de havo en het vwo stimuleren de literaire prijzen *De Inkttaap* en de *Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs* leerlingen om in hun vrije tijd voor hun plezier te lezen. Deze projecten worden dan ook gecontinueerd. Daarnaast is het wenselijk dat er een plan komt waarin het informeren van scholen over de opbrengst van vrij lezen en over het ondervangen van de praktische bezwaren (het tonen van *good practices*) centraal staan.

bekendheid. Uit een inventarisatieonderzoek in het basisonderwijs blijkt dat er behoefte is aan (nog) meer praktische informatie (beeldmateriaal met voorbeelden) over boekenkringen.

Docenten in het basisonderwijs (en voortgezet onderwijs) kunnen kinderen het beste motiveren om te lezen als ze aansluiten bij het (lees)niveau en de interesses van die kinderen. Dit betekent dat ze ook handvatten moeten hebben om op verschillende niveaus met lezers te kunnen werken.

Voortgezet onderwijs

Ook het voortgezet onderwijs is gebaat bij advies over de meest effectieve aanpak van boekverwerkingsactiviteiten. Voorbeelden zijn: De kracht van voorlezen (APS) over interactief voorlezen in het vmbo, en de methode Bazar, een initiatief van Stichting Lezen onder beheer van de CED-groep.

8 Differentiatie

De beleidsvoornemens per sector worden de komende jaren geformuleerd. ●●●

7 Boekgesprekken/boekverwerking

Voor- en vroegschoolse educatie

Voor de jongste leeftijdsgroep kan interactief voorlezen, afgestemd op interesse en het begripsniveau van de groep luisteraars, bijdragen aan het plezier in (voor)lezen. Stichting Lezen zal, gesteund door onderzoeksresultaten, professionals en ouders informeren over de manier van interactief voorlezen die het meest leesbevorderend is.

Basisonderwijs

In het basisonderwijs hanteren leerkrachten verschillende lesmethodes om in de klas over boeken te spreken. Vooral in het basisonderwijs (cursus 'Open Boek', *Kunst van Lezen*) wint de aanpak van Aidan Chambers aan

Overzicht van de beleidsvoornemens van Stichting Lezen

30

 Samen werken aan een sterke leescultuur
 BELEIDSVOORNEMENS STICHTING LEZEN 2013–2016

	BELEID	STRATEGIE	UITVOERING
ALGEMEEN BELEID			
Missie, doelstelling	Bevorderen van een sterke leescultuur	Landelijke coördinatie van het leesbevorderingsbeleid en literatuur-educatie; kennis- en expertise-centrum	Gesprekspartner voor overheid en landelijke organisaties voor taal, lezen en leesbevordering; tijdschrift <i>Lezen: Lezen Centraal</i> ; websites
Projectenbeleid	Stimuleren en initiëren van leesbevorderingsprojecten	Voor alle leeftijdsgroepen een eigen landelijk project; project-subsidies verstrekken; adviseren over projecten van derden	<i>BoekStart</i> (0–4 jaar); <i>De Nationale Voorleesdagen</i> (2–6 jaar); <i>De Nationale Voorleeswedstrijd</i> (6–12 jaar); <i>De Weddenschap</i> ; <i>De Jonge Jury</i> (12–16 jaar), <i>Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs</i> (15+); meer inhoudelijke sturing van externe projectaanvragen op grond van specifieke aandachtsgebieden
Kenniscentrum	Professionals die werken aan leesbevordering van kennis voorzien om leesbevordering optimaal te laten functioneren en zo het effect van leesbevordering te verhogen	Initiëren en stimuleren van onderzoek; onderzoeksresultaten interpreteren en vertalen naar praktisch bruikbare kennis	Informatiebrochures; congressen; (digitale) themadossiers; publicaties; websites zoals leesmonitor.nu en leesplan.nl
Onderzoek	Coördineren van de landelijke onderzoeksagenda leesbevordering	Initiëren en (mede) financieren van nieuw onderzoek en uitvoeren van onderzoek (uitgevoerd door derden)	Publicaties; congressen; website
Nationale samenwerking	Integraal leesbevorderingsbeleid	Versterken van de ketenaanpak – van aanbod tot afname; gemeentelijke, provinciale en landelijke netwerken	Landelijke Leescoalitie met partners als SIOB, Stichting Lezen & Schrijven en CPNB; campagne ‘Lees 15 minuten per dag’; <i>Jaar van het Voorlezen 2013</i>
Internationale samenwerking	Afstemming leesbevorderingsbeleid en kennisdeling op Europees niveau	Internationaal netwerk leesbevordering EU READ	Internationaal <i>Jaar van het Voorlezen 2013</i>
Friesland	Bevorderen van een sterk Fries taal-, lees- en leesbevorderingsbeleid	Stimuleren van het lezen van Friese literatuur; versterken van de Friese taal	Continuering van bestaande projecten als <i>Tomke</i> , <i>De Moanne fan it Fryske Boek</i> , <i>Boeken fan Fryslân</i> ; ontwikkelen van een leesbevorderingsaanbod voor 12+

BELEID	STRATEGIE	UITVOERING	
SPECIFIEKE AANDACHTSGEBIEDEN			
Digitalisering	Bevorderen van een sterke lees-cultuur, ook digitaal	Vergaren van kennis van het digi-taal leesproces en het bevorderen van vernieuwende projecten	Onderzoek naar digitaal lezen; ontwikkelen specifieke producten waarbij optimaal gebruikt wordt gemaakt van digitale middelen
Inzet op strategisch niveau	Versterken van de infrastructuur; versterken van strategische allian-ties tussen organisaties	Meer inzetten op bewustwording van het belang van leesbevordering op bestuurlijk niveau; informeren en overtuigen van het bestuurlijk niveau binnen organisaties	Lokale, provinciale en landelijke leesbevorderingsnetwerken; bestuur/management van kinder-opvang en onderwijs als gespreks-partner
Totaalpakket, structurele aandacht voor leesbevordering in kinder-opvang, onderwijs, bibliotheek en thuis	Boekenaanbod: aantrekkelijk, gevarieerd, toegankelijk aanbod voor elke lezer in alle verschijnings-vormen	Versterken van de relatie van kin-deropvang en onderwijs met biblio-theek en boekhandel (bewust-wording van belang van een goede boekencollectie via deskundigheids-bevordering)	BoekStart in de kinderopvang; Bibliotheek op de Basisschool ; samenwerking bibliotheek en schoolmediatheek (vo); ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven
	Deskundigheid van professionals; ‘helpende volwassene’ als coach, gids en voorbeeld	Verdere professionalisering van huidige en toekomstige beroeps-krachten	Docentengids <i>Competent in lees-bevordering</i> ; implementatie van de cursus voorleescoördinator; cursus leescoördinator; www.leesplan.nl ; lessuggesties voor docenten vo; nieuwe initiatieven gericht op opleidingen, zoals minor leescoör-dinator; Voorleeswedstrijd Pabo-studenten ; specifieke scholing voor bibliotheekmedewerkers; ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven
	Bewustwording ouders; betrekken van ouders bij de leesopvoeding	Meer aandacht voor ouders als intermediair binnen nieuwe en bestaande leesbevorderings-projecten	BoekStart ; ‘Lees 15 minuten per dag’; Jaar van het voorlezen 2013 ; ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven
	Jongeren, peergroup: kinderen en jongeren elkaar laten stimuleren	Kinderen en jongeren elkaar laten adviseren over boeken en enthousi-asmeren voor lezen	Diverse projecten als <i>Boekenkring</i> en <i>Boekdebat</i> en verschillende websites als boekadviesmachines; ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven

vervolg

BELEID

STRATEGIE

UITVOERING

SPECIFIEKE AANDACHTSGEBIEDEN

Totaalpakket, structurele aandacht voor leesbevordering in kinderopvang, onderwijs, bibliotheek en thuis

Differentiatie: het juiste boek op het juiste moment voor alle lezers

Naast algemeen leesbevorderingsbeleid specifieke aandacht voor sterke en zwakke lezers

Binnen bestaande projecten en nieuwe initiatieven meer specifieke aandacht voor zwakke lezers en het bevorderen van excellentie (voorbeelden: *De Weddenschap*, *Lezen voor de lijst*; ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven)

Binnen het totaalpakket aandacht voor verschillende werkvormen

Voorlezen; stimuleren van een rijke voorleescultuur binnen kinderopvang, onderwijs en thuis

Jaar van het Voorlezen 2013; *De Nationale voorleesdagen*; *De Nationale Voorleeswedstrijd*; *Read2Me!*; *Voorleeswedstrijd Pabo's*; ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven

Vrij lezen; tijd, ruimte en aandacht om positieve leeservaringen op te doen binnen onderwijs, thuis en buitenschoolse opvang

'Lees 15 minuten per dag'; inventarisatie van kansrijke projecten bso; vrij lezen: ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven

Boekverwerking: het verwerken en delen van positieve leeservaringen in elke fase van de leesontwikkeling

Bijvoorbeeld: *Boekenkring*; *De kracht van voorlezen*; interactief voorlezen; *Bazar*; ontwikkelen en ondersteunen van vernieuwende initiatieven

Kunst van Lezen 2008–2015

Inleiding

Doelstelling van *Kunst van Lezen* is dat kinderen door kennismaking met de wereld van de literatuur en het boek spelenderwijs hun woordenschat vergroten en hun taalniveau verhogen, waardoor in een vroeg stadium laaggeletterdheid wordt voorkomen en taalachterstanden worden teruggedrongen, met als uiteindelijk doel versterking van de leescultuur.

In het voorjaar van 2008 heeft toenmalig minister Plasterk het programma aangekondigd in een brief aan de Tweede Kamer. Als enige uitvoerders werden Stichting Lezen (tevens penvoerder) en de Vereniging Openbare Bibliotheken (vanaf 1 januari 2010 Sectorinstituut Openbare Bibliotheken – SIOB) aangewezen. Gezamenlijk hebben zij een projectleider (Adriaan Langendonk) aangesteld voor 24 uur per week.

De projectleiding heeft in de zomer van 2008 een plan van aanpak gepresenteerd waarop de minister van ocw (behandelende afdeling Media Bibliotheken en Letteren – MLB) een positieve beschikking heeft afgegeven.

De volgende drie jaar is verder gebouwd aan het programma en heeft het ministerie steeds positief beschikt. In de zomer van 2010 heeft demissionair staatssecretaris Van Bijsterveldt op basis van twee evaluaties uitgevoerd door Sardes in opdracht van ocw een positieve brief naar de Kamer gestuurd. Zij merkt op dat er veel bereikt is met *Kunst van Lezen* maar dat de aanpak een langere adem nodig heeft. In het najaar van 2011 is door staatssecretaris Zijlstra in een brief aan de Kamer aangekondigd dat *Kunst van Lezen* nog vier jaar gecontinueerd wordt om een degelijke verankering te bewerkstelligen op basis van een actieplan 2012–2015 in samenhang met het actieplan Laaggeletterdheid. In maart 2012 heeft de staatssecretaris het Actieplan *Kunst van Lezen* 2012–2015 naar de Tweede Kamer gestuurd.

In totaal zal aan het eind van 2015 ruim 20 miljoen euro in 8 jaar vrijgemaakt zijn voor leesbevorderingsimpulsen via bibliotheken. De helft van dit bedrag komt uit gelden voor bibliotheekinnovatie.

Bestedingsruimte *Kunst van Lezen* 2008–2011

2008 – 1 miljoen euro
2009 – 2 miljoen euro
2010 – 3 miljoen euro
2011 – 3 miljoen euro
Totaal: 9 miljoen euro

Bestedingsruimte *Kunst van Lezen* 2012–2015

2012 – 2,93 miljoen euro
2013 – 2,85 miljoen euro
2014 – 2,85 miljoen euro
2015 – 2,85 miljoen euro
Totaal: 11,48 miljoen

Met ingang van 2012 kent *Kunst van Lezen* drie programmalijnen³:

- 1) *BoekStart*
- 2) de Bibliotheek op school (inclusief aandacht voor literatuur binnen de cultuurhistorische Canon)
- 3) Leesbevorderingsnetwerken.

Over het programma *Kunst van Lezen* is informatie beschikbaar die per programmalijn via www.kunstvanlezen.nl te vinden is.

Binnen de programmalijnen zijn de volgende resultaten bereikt tussen 2008 en 2011:

BoekStart, zie www.boekstart.nl

Voor de start van *Kunst van Lezen* was het aantal babyleden bij deelnemende bibliotheken vrijwel nihil. Met een stimulans voor inrichting van 500 euro per vestiging en aantrekkelijke koffertjes met twee boekjes plus een financiële bijdrage van 10 euro per bereikte baby is *BoekStart* voor bibliotheken vanaf de start (begin 2009) aantrekkelijk geweest. De participatiegraad binnen drie jaar is zeer hoog. In 2011 is de organisatie gestart met *BoekStart* in de Kinderopvang, als logisch vervolg op *BoekStart* met baby's. *BoekStart* werkt met 15 coördinatoren vanuit de 11 PSO's en de bibliotheken in de 4 grote steden. Dit levert korte lijnen op waardoor *BoekStart* snel kon groeien. Eenvoudige aanvraagprocedures en een jaarlijkse digitale evaluatie hebben een snelle adaptie door het veld verder beïnvloed.

³ Aanvankelijk waren het er vier. In zijn brief aan de Tweede Kamer van 17 maart 2008 (Kamerstukken II 2007/08, 31 200 VII, nr. 161) schetst (toenmalig) minister Plasterk in het kader van *Kunst van Lezen* de drie programmalijnen en een ondersteunende programmalijn. Deze brief en de brieven van beide staatssecretarissen zijn te vinden op www.kunstvanlezen.nl.

Indicatie resultaten *BoekStart* april 2011

Bereik in % v.h. aantal verstuurd brieven	Aantal nieuwe baby- leden per bibliotheek	Aantal actieve baby- leners per bibliotheek
40 %	193	111

Bereik onder bibliotheken december 2012:

- 100% van de PSO's doet mee (11 PSO's en 4 grote steden hebben coördinatoren aangesteld).
- 75% van de basisbibliotheken doet mee (circa 130 van de 170)
- 65% van de vestigingen doet mee (circa 670 van de 1030 vestigingen, de organisatie gaat ervan uit dat ongeveer 800 vestigingen voldoende groot zijn om *BoekStart* landelijk te introduceren)

Bibliotheek op de Basisschool

Kunst van lezen heeft de volgende randvoorwaarden geformuleerd:

- menskracht vanuit de bibliotheek (hieronder valt fysieke aanwezigheid van een bibliothecaris in de school)
- collectie gericht op de doelgroep (een actuele en zichtbare boekencollectie)
- aantrekkelijke presentatie van de collectie (frontaal, op school en/of in de bibliotheek) gebaseerd op de filosofie van het Makkelijk Lezen Plein
- promotionele ondersteuning van lezen
- registratie van lidmaatschap, bezoekgedrag en leengedrag van leerlingen, voorafgegaan door een nulmeting

4 Tranches

- 1e tranche – 30 scholen – 5 basisbibliotheken
- 2e tranche – 40 scholen – 7 basisbibliotheken
- 3e tranche – 60 scholen – 27 basisbibliotheken en 5 PSO's
- 4e tranche – 30 scholen – 12 basisbibliotheken en 2 PSO's

Op basis van opgeleverde cijfers neemt na invoering van Bibliotheek op de Basisschool het aantal bibliotheekleden met gemiddeld 65% toe en het aantal uitleningen met gemiddeld 115%.

De succesvolle aanpak heeft ervoor gezorgd dat *Kunst van Lezen* in het najaar van 2010 aansluiting is gaan zoeken bij andere innovatieve (vooral digitale) bibliotheekprojecten vanuit de bibliotheeksector: Boek1Boek en Biebsearch jr. Vanaf het najaar van 2011 heeft dit geresulteerd in een nauwere samenwerking onder regie

van SIOB (in nauw overleg met Stichting Lezen).

In januari 2013 wordt de integrale aanpak m.b.t. de Bibliotheek *op school* tijdens de NOT gepresenteerd. Ongeveer 300 scholen werken dan al intensief samen met de lokale bibliotheek, de positieve opbrengst van de samenwerking is dan al voldoende bewezen om een succesvolle uitrol mogelijk te maken.

Canon

Einde 2011 gerealiseerd:

- 400 jeugdboekentitels bij de 50 vensters door redacteur Leesplein geselecteerd en via www.entoen.nu gekoppeld aan website www.leesplein.nl (onderdeel BNL). Een grootscheepse promotiecampagne in 2010/2011 heeft een toonaangevende selectie onder de aandacht gebracht van onderwijs en bibliotheeksector.
- 1000 titels bij de 50 vensters voor 15+ (volwassenen) door hoofdredacteur Literatuurplein geselecteerd en via www.entoen.nu gekoppeld aan de websites www.jongerenliteratuurplein.nl en www.literatuurplein.nl (onderdeel BNL).
- PABO voorleeswedstrijd is opgezet en succesvol gepromoot
- In samenwerking met [entoen.nu](http://www.entoen.nu) heeft een Canonkaravaan 8 plaatsen aangedaan om het onderwijs te interesseren voor de Canon en de bijbehorende boeken. Zie: <http://www.entoen.nu/canonkaravaan>.

Vervolg Kunst van Lezen 2012–2015

Kunst van Lezen richt zich allereerst op de kinderen van 0–18 jaar die volgens de visie van de doorgaande leeslijn⁴ doorlopend in contact zouden moeten (kunnen) komen met boeken en literatuur, zodat de cultuur van het boek en het (literaire) lezen een vanzelfsprekend onderdeel is van het curriculum tijdens het voorschoolse traject en de schoolloopbaan van leerlingen. *Kunst van Lezen* heeft bewezen een katalysator te zijn om groot-schalige leesbevorderingsprojecten van de grond te krijgen vanuit een degelijke netwerkaanpak waarin de bibliotheek een centrale rol heeft (op landelijk, provinciaal en basisbibliotheek niveau). Met name *BoekStart* en de Bibliotheek *op school* hebben dit als sterke merken al laten zien, terwijl vanuit *Kunst van Lezen* bij de Canonsite van [entoen.nu](http://www.entoen.nu) is aangesloten en daarmee dit merk binnen de bibliotheeksector versterkt is. De komende jaren is naast verdere uitbouw vooral verankering binnen beleid van organisaties van belang:

- Bibliotheeksector (landelijk, provinciaal en lokaal) nog steviger verbinden aan de merken *BoekStart*,

⁴ Zie website Stichting Lezen: www.lezen.nl

de Bibliotheek *op school* en de Canon als collectie-onderdeel daarvan.

- Op landelijk niveau werken SIOB, Stichting Lezen en VOB structureel samen om (innovatie)middelen en expertise op elkaar af te stemmen zodat een effectief samenhangend beleid ontstaat. Op uitvoeringsniveau worden BNL en Stichting Samenwerkende PSO's betrokken, zodat coördinatie op een hoog professioneel niveau geborgd is.
- Binnen de basisbibliotheek wordt strategisch gekozen voor vernieuwend leesbevorderingsbeleid. De MT-laag binnen (strategische) leesbevorderingsnetwerken moet versterkt worden
- De landelijk dekkende voorziening van leesbevorderingsnetwerken is de schil om de onderliggende programma's. Hierin komt bibliotheekvernieuwing tot uiting. In 2012 en volgende jaren worden bibliotheekdirecties in het hele land gestimuleerd om, onder de hoede van de PSO's, professionele leesbevorderingsnetwerken op te zetten c.q. uit te bouwen zodat geborgd structureel leesbevorderingsbeleid een belangrijk uitgangspunt van beleid is binnen de lokale maatschappelijke omgeving.
- Leesbevordering structureel en professioneel borgen in beleid van basisbibliotheek en andere samenwerkende maatschappelijke instellingen, zoals gemeenten, consultatiebureaus, onderwijsinstellingen (PO maar ook VO) en kinderopvang. Het aangaan van bindende convenanten voor langere duur is daarbij van groot belang.
- Versterking deskundigheidsbevordering van bibliotheekdirecteuren, uitvoerende bibliothecarissen (ook op PSO-niveau), pedagogisch medewerkers, studenten aan PABO's en leerkrachten.
- Bibliotheekcertificeringsnormen en criteria laten gelden voor *Kunst van Lezen* projecten.
- De effecten van *BoekStart* en de Bibliotheek *op school* worden nauwkeurig gemeten door professionele digitale registratie-instrumenten en (wetenschappelijk) onderzoek teneinde de effecten te meten en te schragen dat de interventies het taalniveau verhogen. CITO-resultaten worden gelegd naast de gegenereerde resultaten van de projecten.
- *Kunst van Lezen* gaat het VVE-traject verder versterken door intensieve inzet van *BoekStart* in de Kinderopvang
- Uitbouw van de Bibliotheek *op school* en de Canon richting VO
- De onderlinge verwevenheid tussen taalvaardigheid, leestehnikontwikkeling en bevordering leesmotivatie moet blijvend prominent gecommuniceerd worden.

- Stimulering van de ouderbetrokkenheid zal belangrijker worden de komende jaren, om kinderen ook in de thuissituatie meer in aanraking te laten komen met lezen en voorlezen van en uit boeken. Massacommunicatiemiddelen worden ingezet om projecten meer bekendheid te geven.
- Verbreding naar boekenvak en laaggeletterheidsbestrijding, meer structureel samenwerken. Komen tot een brede Leescoalitie in Nederland.

Dit alles moet eind 2015 leiden tot een sectorale eenduidige aanpak van structureel professioneel leesbevorderingsbeleid dat netwerkgewijs binnen de drie lagen (landelijk, provinciaal en lokaal) wordt uitgevoerd teneinde belangrijke eerstelijnsinstellingen als kinderopvang en onderwijs te ondersteunen bij het terugdringen van taalachterstanden door middel van verwevenheid van leesbeleving en taalvaardigheid. ●●●

- Bakker, N. (2010). *Digitaal literair lezen – doen we het al?* Amsterdam: Stichting Lezen.
- Bus, A., Van IJzendoorn, M., Pellegrini, A. & Terpstra, W. (1994). Een meta-analyse naar intergenerationele overdracht van geletterdheid. In: *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 10, 3, 157–175.
- Chambers, A. (2002). *De leesomgeving*, Leidschendam, NBD Biblion.
- Chorus, M. (2007). *Lezen graag!* Leesbevordering op Roc's en Pabo's. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Coulombe, S. Tremblay, J. & Marchand, S. (2004). *Literacy scores, human capital and growth across fourteen OECD countries*. Ottawa: Statistics Canada.
- Van Dormolen, M., Van Montfoort, A., Nicolaas, M. & Raukema, A. (2005). *De doorgaande leeslijn 0–18 jaar*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- DUO Market Research & CED-groep (2011). *Wie leest, heeft de wereld binnen handbereik*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Duursma, E. (2011). *Voorlezen in Nederlandse gezinnen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Fryske taalatlant (2011). *Fryske taal yn byld*. Ljouwert: Provincie Friesland.
- Gille, E., Loijens, C., Noijons, J. & Zwitser, R. (2010). *Resultaten PISA-2009. Praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen. Nederlandse uitkomsten van het Programme for International Student Assessment (PISA) op het gebied van leesvaardigheid, wiskunde en natuurwetenschappen in het jaar 2009*. Arnhem: Cito.
- Heesters, K., Van Berkel, S., Van der Schoot, F. & Hemker, B. (2007). *Balans van het leesonderwijs aan het einde van de basisschool 4. Uitkomsten van de vierde peiling in 2005*. Arnhem: Cito.
- Hemker, B., Kordes, J. & Van Weerden, J. (2011). *Jaarlijks Peilingsonderzoek naar het Onderwijsniveau*. Arnhem: Cito.
- Huysmans, F. & De Haan, J. (2010). *Alle kanalen staan open. De digitalisering van mediagebruik*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Krashen (2004). *The Power of Reading. Insights from the Research*. Londen: Libraries Unlimited.
- Kwant, A. (2011). *Geraakt door prentenboeken. Effecten van het gebruik van prentenboeken op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kleuters*. Delft: Eburon & Stichting Lezen.
- Leesmonitor.nu (2011). Online kennisbank over de leescultuur. www.leesmonitor.nu.
- Mol, S. (2010). *To Read or Not to Read*. Leiden: Mostert & Van Onderen.
- Mullis, I., Martin, M., Kennedy, A. & Foy, P. (2007). *IEA's Progress in International Reading Literacy Study in Primary School in 40 Countries*. Chestnut Hill: TIMSS & PIRLS International Study Center.
- National Endowment for the Arts (2007). *To Read or Not To Read. A Question of National Consequence*. Washington: National Endowment for the Arts.
- Notten, N. (2011). *Parents and the media. Causes and consequences of parental media socialization*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Oberon (2009). *Leesbevordering in het basisonderwijs*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Pol, C. van. (2010). *Prentenboeken lezen als literatuur. Een structuralistische benadering van het concept literaire competentie voor kleuters*. Delft: Eburon & Stichting Lezen.
- Stalpers, C. (2007). *Het verhaal achter de lezer*. Delft: Eburon & Stichting Lezen.
- Stalpers, C. (2007). Leesattitude en loyaliteit aan de openbare bibliotheek. Een onderzoek naar het leesgedrag en bibliotheekgebruik van 216 vmbo-leerlingen op basis van de theorie van gepland gedrag. In: Schram, D. (red.). *Lezen in het vmbo: onderzoek-interventiepraktijk*. Delft: Eburon & Stichting Lezen, 183–214.
- Stalpers, C. (2012). Waarom zou je lezen? Een empirisch onderzoek naar motieven voor het lezen van narratieve teksten. In: Schram, D. (red.). *Waarom zou je (nù) lezen?* Delft: Eburon & Stichting Lezen.
- Stokmans, M. (2009). Leesattitude: de motor achter leesgedrag?! In: Schram, D. & Raukema, A. (red.). *Lezen in de lengte en lezen in de breedte*. Delft: Eburon & Stichting Lezen, 269–289.
- Tellegen, S. & Frankhuisen, J. (2002). *Waarom is lezen plezierig?* Delft: Eburon & Stichting Lezen.
- Verboord, M. (2003). *Moet de meester dalen of de leerling klimmen? De invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000*. Utrecht: Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester*. Delft: Eburon & Stichting Lezen.

Lezen

STICHTING LEZEN

www.lezen.nl